Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 59 (11857) | 1982 чылдың март 12, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

«Улустарның найыралдыг өг-бүлезинде бүгү совет республикаларны ң экономиказы дең-дескизи-биле хөгжүп турар».

ССРЭ-ниң 60 чылынга СЭКП ТК-ның доктаалындан.

Ийиги арында — ЭСТОН ССР.

«Эстонсланец» будурулге каттыжыышкынның «Октябрьский» разрези — сланец казып тывар талазы-биле улуг будурулге. Ында чылда-ла 5 миллион тонна сланецти казып турар. Разрез күчүлүг, 35 кубометр ишкир ускууштуг, экскаваторлар-биле, 40 тоннуң «БелАЗ-тарыбиле», эске-даа даг-тывыш техниказы-биле дериттинген.

ЧУРУКТА: 35 кубометр ускууштуг экскаваторнуң мурнакчы машинизи коммунист Майдо Агур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КАПИТАЛ САЛЫЫШКЫННАРНЫҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

РЕСПУБЛИКАНЫҢ үлетпүр будурүлгелери эрткен чылын продукция сайгарарының, күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидериниң планнарын күүсеткен. Тудугжулар ол-ла үеде мурнуку чылдыынга деннээрге 5,3 хуу хөй кол фондуларны ажыглалга киирген. Бо чылдың эрткен айларында олар база чамдык чедиишкиннерлиг болган.

Будурүлгениң кол фондулары чылдан чылче өзүп турар болгаш ол сорулгага хөй-хөй капитал салыышкынларны киирип келген. Оларның ажыктыы кайы хире болуп турарыл?

Капитал салыышкыннарның ажыктыын бедидериниң кол, чүгула угланыышкыннарының бирээзи болза оларны ажылдап турар будурүлгелерни чаартырынга, техниктиг эде дериринге колдады ажыглаары болур. Будурүлгениң ажылдап-даа турар күчүлерин, немей киирип-даа турарларын улам эки, долу хемчээл-биле ажылдадыры ону хандырар апаар. Шынап-ла, ажылдап турар будурүлге черлеринге чаа күчүлерни шингээдип алыры чаа тутканынга бодаарга 2 болгаш оон-даа хөй катап дүрген болурун амыдырал көргүскен.

Харын-на ынчангаш амгы үеде капитал салыышкыннарны бир-ле дугаарында будурүлгелерни чаартырынче, эде дериринче, эгелеп каан тудугларны доозарынче угландырып турарының ужуру-даа ында. Ам моон көөрге илден: будурүлге фондуларының чугула, дорт ажылдап турар талазын калбартырынга — дериг-херекселдерни көвүдедип, оларны экижидип чаартырынга капитал чарыгдалдарның үлүг көскүзү-биле улгатканы. 1981 чылда республикага чаа техниканы шингээдип алыр база чаартылга ажылының талазы-биле социалистиг хүлээлге күүсеттинген болгаш оон 800 муң рубльдиң экономиктиг ажыын алган. Техниктиг эде дериишкин талазы-биле планнарлыг турган будурүлгелерниң хөй кезии оларын күүсеткен. Ынчалза-даа көдээ ажыл-агый организациялары ол сорулгага үндүрген хөрөнгүлерни чүгле 23,3 хуу ажыглааны четпес. Будурүлгени чаартырының болгаш техниктиг эде дериишкининиң аргазы-биле чаа күчүлерни тургузарынга капитал салыышкын үлүг бисте 19,2 хуу-ла болуп турар. Чижээ, эрткен чылын тудуг планынга чүгле 2 будурүлгени чаартыры, 11-ниң техниктиг эде дериишкини көрдүнген турган.

Техниктиг эде дериишкинче база ажылдап турар будурүлгелерни чаартырынче капитал салыышкыннарны колдады үндүрери дээрге чүгле план организациялар азы министерстволарның херээ эвес. Ол сорулганы бир-ле дугаарында будурүлгелерге шиитпирлээр ужурлуг. Чогум харынна ында ажылдакчылар кандыг дериглерниң солуур үези келгенин, технологтуг чорудулганы экижидер төлээде, чүнү кылырын кымдан-даа артык билир болгай. Ынчангаш инициативаны будурүлгениң чаартыкчылары, специалистер, бүгү чергениң ажыл-агый удуртукчулары үндүрер ужурлуг. Кол-ла чүве — оон түннелинде будурүлгениң кол фондуларының беримчелин беднир апаар. Туранның болгаш Шуурмактың ыяш пунктуларына эрткен чылын ыяш сөөртүр машиналар, тракторлар, ыяш болбаазырадып кылыр янзы-бүрү станоктар, пилорамалар ап, тургузуп, чамдык эде дериишкинни чоруткан түннелинде 449 муң рубльдиң продукциязын немей алган, ажылчыннар санын элээн кызырган.

Капитал салыышкыннарның ажыктыын бедидеринге чугула ужур-дузалыг чүүл болза оларны эң чугула объектилерге мөөңнээри, харын угда тудуп турар объектилериниң санын кызырары болур. Республикада бо айтырыгны шиитпирлээр талазы-биле чамдык ажылдар мылдыынган. 1981 чылда харын угда тудуп турган объектилериниң саны оон мурнунда чылдаазындан 21,5 хуу кызырылган. Чаа эгелээн тудуглар 8 хуу эвээжээн, а дужаар объектилер саны шоолуг эвес-даа бол, мүн-не бичии көвүдээн. Харын угда чорудуп турар тудугларны эвээжеткени көрдүнген хуусаазында ажыглалга киирер объектилерге күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны мөөңнээр арганы берген. Үстүнде айыттынган үеде туттуныр турар бир объектиниң-не капитал салыышкын-биле хандыртынганы 12 хуу көвүдээн. Ынчангаш кол фондуларны ажыглалга киирери 2.9 хуу өскен.

Бо талазы-биле чамдык бурунгаар шимчээшкин бар-даа болза, республикада ниитизи-биле капитал салыышкыннарның хемчээли кол фондуларны ажыглалга киирерининден дыка ажып турар, оон түннелинде доостунмаан тудугларның саны 10 ажыг хуу өскен. А ону 20 хуу кызырарын тудугжулар социалистиг хүлээлгезинге айыткан турган болгай.

Амгы чаа негелделер ёзугаар капитал салыышкыннарны планнаары будурүлге күчүлерин ажыглаарын планнаары-биле сырый харылзаалыг.

«Капитал тудугның ажыктыын бедидер, оон индустрияжыдылгазын чайгылыш чок боттандырар, кол фондуларны шынар талазы-биле сайзырангайжыдарын, будурүлге күчүлерин ажыглалга киирерин база шингээдип алырын ам-даа дүргедедирин хандырар, ажылдап турар будурүлгелерни чаартырын дүргедедир» деп. Кол угланыышкынарда айыткан. Бо талазы-биле кылыр ажылдар бистиң республикада эвээш эвес.

Кыштаглаашкын—хүннүң айтырыы

БЕРГЕДЭЭШКИННЕРНИ АЖЫП ЭРТЕР ДЭЭШ

Марттың баштайгы декадазы эртсе-даа, Өвүрде кышкы шийчи хевээр. Ам ында хат кавыскылап туруп берген. Кезек-кезек шуурган-даа болган. Кадыг-берге агаарбойдус хойжуларга, районуң ажыл-агыйларыга шылгалда болу берген.

Маңаа чижек кылдыр «Торгалыг» совхозтуң Чоза бригадазының хойжузу Үйнүн-оол Одайның кыштаглап турарының байдалы-биле таныжаалы. Малчынның одарының девискээрин хат хөрүктеп каашкан. Харның кылыны чамдык черлерде чартык метр чедип турар. Орук үзүктелип турар. Бис кыштагга келириивиске, суг сөөртүлгези үзүктелгенинден бээр үш хонган болду.

Дуржулгалыг хойжу берге байдалды ажып эртер дээш бодундан хамааржыр бүгү чүүлдү, бар аргаларны ажыглап турар. Хаттан ыжык, оъду камнаттынган, аал девискээриниден ырак эвес черде хоюн ол кадарын турар. Чаш мал оңча-менди.

Чүгле Чоза бригадазында бээлии он ажыг кодан шээр малдың одары улуг хар-биле хөрүктелген. Кыш мында хевээр.

— Бригадавыстың кыштагларынче орук үндүрүп, одар далбыйлап турар чаңгыс трактор бар. Ол чааскаан кайыын күш чедер ийик. Аргалыг-ла болза, биске сиген. суг база шиви, пөш будуу дээш өске-даа мал чеми херек — деп, хойжу биске чугаалады.

Районуң совхозтарының малчыннарынга дуза чедирер талазы-биле тодаргай хемчегларни СЭКП райкому, райкүүском алгылаан. Бо хүннерде эң чугула ажыл — мал чеминиң белеткелинче, хойжуларга дуза чедирериниче Хандагайтының, район суурларының чурттакчыларын, «Торгалыг» совхозтуң элээн чогумчалыг шиитпирлеп турар. Хыргыыш белеткелинде бижыглаан бригаданың ажылы эки. 16 кижиден тургустунган бо коллектив 125 тонна мал чемин белеткээн. 150 тонна сигенни торгалыгжылар «Хемчик» совхозтан сөөртүп алган. Ол болгаш өске-даа үре-түңнелдиг ажылды чорутканындан совхоз күүнеге сүт дужаарының бирги квартал планының күжүн мөөңнээри. Чүгле Хандагайтының он адды организациязындан 200 ажыг кижини мал чеминиң белеткелинче хаара тутткан. Олар 164 тонна шиви, пөш будуун мал чеми кылдыр чыып кылган.

Ылаңгыя райпо (даргазы О. М. Кара-Монгуш) коллективи 32 тонна шиви, пөш будуун белеткээн. 5 автосадыг малчыннарның аъш-чем, идик-хеп болгаш өске-даа хереглелдерин үзүктелдирбээн. Райпо ажылдакчылары сөөлгү будун чартык айның иштинде бөш кыштагның кажаларының көрженин хоорушкан.

Орук-тудуг септелге участогу (даргазы Н. Х. Өдекей) дерт кыштагже орукту ажыткан, 19 тонна шиви будуун белеткээн, алды кыштагның көржениң коптарган.

Ниитизи-биле алырга, сөөлгү үеде 215 тонна пөш, шиви будуун, 1025 тонна хыргыышты мал чеминге хереглээри-биле белеткээн. Мал бажын кыштан оңча-менди камгалап алырынга бо ажыл кол черни эдээр апаар.

Агаар-бойдустуң нарын байдалынга удур чогумчалыг демиселди, бирги эдлчегле, малчыннар, хойжу бригадалар, көдээ ажыл-агыйның спөциалистери, удуртукчулары көдүрер ужурлуг.

Кыштаглаашкынның берге үезинин нарын айтырыглары, «Торгалыг» совхоз элээн чогумчалыг шиитпирлеп турар. Хыргыыш белеткелинде бижыглаан бригаданың ажылы эки. 16 кижиден тургустунган бо коллектив 125 тонна мал чемин белеткээн. 150 тонна сигенни торгалыгжылар «Хемчик» совхозтан сөөртүп алган. Ол болгаш өске-даа үре-түңнелдиг ажылды чорутканындан совхоз күүнеге сүт дужаарының бирги квартал планының күжүн мөөңнээри. Чүгле Хандагайтының он адды организациязындан 200 ажыг кижини мал чеминиң белеткелинче хаара тутткан. Олар 164 тонна шиви, пөш будуун мал чеми кылдыр чыып кылган.

Ылаңгыя райпо (даргазы О. М. Кара-Монгуш) коллективи 32 тонна шиви, пөш будуун белеткээн. 5 автосадыг малчыннарның аъш-чем, идик-хеп болгаш өске-даа хереглелдерин үзүктелдирбээн. Райпо ажылдакчылары сөөлгү будун чартык айның иштинде бөш кыштагның кажаларының көржениң хоорушкан.

Орук-тудуг септелге участогу (даргазы Н. Х. Өдекей) дерт кыштагже орукту ажыткан, 19 тонна шиви будуун белеткээн, алды кыштагның көржениң коптарган.

Маңаа бир демчегленкенчиг чүүл болза профэвилелдериниң адырлар хайы-биле съездилериниң ында. Ынчангаш он бирги бөш чылын ийи чылдарының планын бир чыл оң айлар иштинде күүсеттинер. бир хүнде-ле 16 дорбелчин метр хире ханаты штукатурлаарын хүлээгеп бис. Эки ажылдаан, хойнукылыры—бистиң дозуңувус ол.

Д.-Н. Ч. ООРЖАК. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры:

— Съездиниң хөй делегаттарының аразында хойжу мен база сонгуттурдум. Улгалы берген кодээ ыяш мээң күш-ажылымны ол хире үнелеп, идегелди коргускенинге сеткилимниң ханызындан оорун

ТУРА-СОРУКТУГ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң Чаш-Тал сүтбараан фермазының коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, ону амыдыралга боттандырар дээш улуг тура-соруктуг ажылдап турар. Фермада 510 инек бар. Коллектив 250 бызааларны оңча-менди алыр хүлээлгелиг. Ам 58 инек төрээн, чаш бызааларның денгели ыырак. Оларның ажаалда, четтиргенимни илергейледим. Ол идегелге харыы кылдыр улам-на хол дыңзыг ажылдаар изиг күзелдиг мен. Ынчангаш совхозумнуң малының баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер дээш бар аргаларны ажыглаз, кызымаккай ажылдаар мен.

Бистиң совхоз Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга типдекчи коллективтерниң бирээзи болуп, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчивр Кызыл тугубиле шаңнаткан болгаш ССРЭ-ниң УАЧД-де Бүгү-эвилел Хүндүлел самбыразында кирген.

Бо чедиишкиннерге бистиң Оргу-Шолдуң хойжу бригадазының малчыннарының киирген үлүг бар. Бригада эрткен чылын төрүүр чүс хойдан 103 хураганны менди алган. Амгы үеде 5100 ажыг төрүүр хойну 12 коданда кыштадып турар. Совхозта малдың кыштаглаашкыны хүр-чаагай. Мал чеминиң курлавыры четчир. Хойнуң 85 хуузу оолдаан, төрүүр чүс хойдан-на 85 хураган алдынган, оолдаашкын үргүлчүлевишаан. Бригаданың чежигүннери төрүүр чүс хойдан 105 хураган алырын хүлээгеп кызымаккай ажылдап турарлар. Чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер чорун турар. Ылаңгыя О. Монгуш, С. Ооржак, О. Долума. О. Дорзу олар бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 85—105 хураганны камгалап алган.

Бодум хуумда эрткен чылын төрүүр чүс башка опаштыр 103 хураганны алдым. бо чылын ол коргузугну 105 чедирерин хүлээгеп ажылдап турар мен.

Бо бүгү чедиишкиннер профэвилелдериниң ээлчеглиг съездизинге күш-ажылчы белээвис болур.

САЛГАКЧЫ

Улуг-Хем район Совединиң депутады коммунист Геннадий Чаш-оол—«УТКА 25 чылы» совхозтуң аныяк хойжузу. Ол ортумак школаны доозаскаш, ада-иезиниң дузалакчы кадарчы болуп ээзээн каш чылдарда ажылдаан. Эрткен чылын 410 баш төрүүр хойну ол хүлээп алган болгаш кышка хынамчалыг белеткенген.

Г. Чаш-оолдуң кадарган хою ам хүр кыштап турар. Бо хүннерге чедир 310 хой төрээн, хураганнары шупту четче. Кызымаккай малчын хойдан-на хураганны ап, өстүрер дээш ажылдап турар.

К. КОМБУ.

СОВХОЗТАРГА

Бо чылын республиканың совхозтары К-701 деп 16 тракторну, Харьков заводунуң кылып үндурүп турары улуг күчүлүг Т-150К деп 87 тракторну бир-ле дугаар алыр. Ол ышкаш бодунуң эки шынарлыын көргускен МТЗ-80 болгаш МТЗ-82, Т-25А дээш өске-даа марканың тракторлары 100 чедир келир.

Хорзуң камгалаар СЗС-2.1 маркалыг 426 сеялканы, пшеничек биетинг БИГ-3А деп 600 плиирни, эрозияга удур 240 культиваторну, чаа марканың СКД-6 деп 96 комбайнын база мал чеми белеткээр, фермалар механизаатаар өске-даа хөй-хөй машиналарны, дериг-херекселдерни совхозтар алыр.

О. ИВАНОВ.

БИСТИҢ НИИТИЛЕЛДИҢ САЛДАРЛЫГ КҮЖҮ

«Совет профэвилелдери — бистиң ниитилелдиң салдарлыг күжү» деп делгелге совет профэвилелдериниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазының, оларның коммунистиг тургузуушкунга ролюнуң өзүлдезиниң дугайын чугаалап турар. Ол март 10-да ССРЭ-ниң УАЧД-зинде ажыттынган.

Оон делгиирлери амгы үеде 108 миллион ажыг кижиниң киржин турары социалистиг чарышты организастаарының талазы-биле, ажылчы чоннарның мурнакчы дуржулгазын болгаш патриотчу эгелээшкиниң пеитередиринин талазы-биле профэвилелдериниң ажылын көргүзүп турар. Ленинчи коммунистиг субботниктер дугайында материалдар дыка солуп бооп турар. Чүгле сөөлгү беш чылда оларның үезинде 4 миллиард ажыг рубльдиң продукциязын кылып үндүрген.

Делгелгеде күш-ажылчы коллективтериниң, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге рапорттарын көргүскен болгаш ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга төлептиг ужуражыры дээш чарыштың калбарып турарының дугайында чугаалап турар.

Ажылчы чоннарның ажылдаарының, амыдыралының болгаш дыштанылгазының байдалдарын экижидер, совет кижилерниң коммунистиг кижизидилгезинин талазы-биле профэвилелдерниң ажылын тускай черде көргүзүп турар. Эрткен беш чылда чүгле социал страхованиеге безин 157 миллиард хире рубльди чарыгдаан. оң-оң кадыкшылгага черлерин. оон ишгинде өг-бүлелер дыштанып черлерин туткан, турист-экскурсия херээ улам экижип турар. Ажылчы чоннарның эргезинде муң-мун клубтар, культурааның болгаш техниканың бажыңнары, ордулары, библиотекалар, спорт тудуглары бар.

Делгелгеде совет профэвилелдериниң чурттар аразында ажыл-чорудулгазын база калбаа-биле чырыдып турар. Совет профэвилелдери 145 чурттуң профэвилелдери-биле доктаамал харылзажып. пайыралдыг кады ажылдажылганы кылып турар болгаш тайбын, социал деңнилге дээш демиселге улуг үлүүн киирип турар.

Бот-тывынгыр чурукчуларның болгаш ураң-шеверлериниң күш-ажылдың кижилериниге тураскаатпан ажылдарын делгелгеде база коргузуп турар.

(СЭТА).

МОСКВАДАН ЧОРУПКАНЫ

Финляид Республиканың Президентизи Мауно Койвисто март 10-да Москвадан Ленинградче чорупкан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалаанын ёзугаар албанның ажыл-херекчи аянчоруу-биле ол Совет Эвилелиниге келген.

М. Койвистону аэродромга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, албанның өске-даа кижилери барып үдээн.

* * *

Ленинград аэродромга М. Койвистону СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, албанның өске-даа кижилери уткаан.

(СЭТА).

СЪЕЗДИЖЕ АЪТТАНЫПКАН

Бистиң чуртувуста эң-не массалыг хөй-ниитти организациязы — профессионалдар эвилелдериниң дээди чыыжы — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизи ам дөрт хонгаш Москвага ажыттынар. Аңаа чанчыл ёзугаар ажыл-иштин түңнеп, сорулгаларны тодарадыр.

Ол улуг чыышка баар бистиң республиканың төлээлекчилери: профобл'өвүлелдиң даргазы Ш. П. Куулар, тудугжу Е. С. Бизяева, хойжу Д.-Н. Ч. Ооржак олар съездиже чоруптарының мурнуу чарында Кызылга профэвилел активи-биле ужурашкан.

Делегаттарны дүүн, март 11-де республиканың профэвилел ажылдакчылары болгаш ажылчы чоннарның төлээлекчилери Москваже үдээн.

Тываның төлээлекчилери съездиже кандыг күш-ажылчы белектерлиг, күзел-бодалдарлыг аъттанын турарын чугаалап бээрин бистиң корреспондентивис В. Маадыр делегаттар-биле ужурашкаш дилээн. Оларның чугаазын моон алаанда парладывыс.

Ш. П. КУУЛАР. профобл'өвүлелдиң даргазы:

— Төрээн чуртувустуң чүрээ Москвага ам ажыттынар ол улуг чыышты. бүгү чуртта ышкаш. бистиң республикада профэвилелдериниң 108 муң ажыг кежигүннери. ажылчы чоннар улуг кадырлүүшкүлбиле маңап турар. Профэвилелдериниң ээлчеглиг съездизи партияның XXVI съездизиниң соонда болуп эртип турар бир улуг ужур-дузалыг болуушкун.

Тываның профэвилелдери ол съездиниң организас талазы-биле быжыг, сап талазыбиле өскен байдалга үткүп турар. Профэвилел организациялары боттарының кадбак эргелерин ажыглаан, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар, ажыл-агыйжы, социал болгаш культура талазыбиле сорулгаларны шиитпирлээрине киржип, социалистиг чарышты, чаартыкчы, чогаадыкчы чорукту калбартырыгга эвээш эвес үүлдерни кылып турар. Бо хүннерде республикада 89 муң мурнакчы ажыл-ишчилер социалистиг чарышта хаара тутткан. 40 муң хире кижи күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коор дээш шимчээшкинниң киржикчилери. оларның 22 муңу коммунистиг күш-ажылдың шылыпчыышының бедик адын эдилеп турар.

Республиканың профэвилел организациязыларынга эрткен отчёт-сонгулдалыг кампания профэвилелдериниң ээлчеглиг съездизин төлептиг үткүүр деп лозуңнуң адаа-биле эртип, чер-черде профэвилел организацияларының чон ортузунга организанчы. кижизидикчи ажылының деңнелиниң бедээнин коргүскен. 1168 эге организацияларга. профэвилелдериниң 39 байыл. хоорай. 9 область комитеттеринге отчёттар болгаш сонгулдалар организастыг бедик деңнелге эртип. 7 муң ажыг кижи санал-опаладавы бергенинер.

Маңаа бир демчеглекенчиг чүүл болза профэвилелдериниң адырлар хайы-биле съездилериниге бистиң республикадан 20 кижиниң делегаттарга сонгудуп, киришкени болуп.

Партийның область организациязының удуртулгазы-биле республиканың профэвилелдери боттарының организакчы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылының деңнелин улам бедидер, 1982 чылдың болгаш оң бирги беш чылдың планнарын, социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиниит күүседиргин хандырар, профэвилелдериниң ам болуп съездизиниң хүлээп алыр шиитпирлерин күүседир дээш улам идепкейлиг ажылдаар дээрзинге бүзүредиг бис.

Е. С. БИЗЯЕВА, «Тыва тудуг» треетиң 48 дугаар тудуг эргелелиниде шеверлекчилер бригадири:

— Съездиге тудугжуларның хөй санныг армиязының төлээлекчизи болуп киржир аскежин менээ таварышкан. Бистиң трест он бирги беш чылдың ийиги чылын чедиишкинниг эгелеп, оон ийи айларының планын 101 хуу, а 48 дугаар тудуг эргелели 111 хуу күүсеткеш, Кызыл хоорайга 3900 дөрбелчин метр хире ханаты штукатурлаарын хүлээп алган болгаш ССРЭ-ниң УАЧД-де Бүгү-эвилел Хүндүлел самбыразында кирген.

Бо чедиишкиннерге бистиң Оргу-Шолдуң хойжу бригадазының малчыннарының киирген үлүг бар. Бригада эрткен чылын төрүүр чүс хойдан 103 хураганны менди алган. Амгы үеде 5100 ажыг төрүүр хойну 12 коданда кыштадып турар. Совхозта малдың кыштаглаашкыны хүр-чаагай. Мал чеминиң курлавыры четчир. Хойнуң 85 хуузу оолдаан, төрүүр чүс хойдан-на 85 хураган алдынган, оолдаашкын үргүлчүлевишаан. Бригаданың чежигүннери төрүүр чүс хойдан 105 хураган алырын хүлээгеп кызымаккай ажылдап турарлар. Чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер чорун турар. Ылаңгыя О. Монгуш. С. Ооржак. О. Долума. О. Дорзу олар бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 85—105 хураганны камгалап алган.

Бодум хуумда эрткен чылын төрүүр чүс башка опаштыр 103 хураганны алдым. бо чылын ол коргузугну 105 чедирерин хүлээгеп ажылдап турар мен.

Бо бүгү чедиишкиннер профэвилелдериниң ээлчеглиг съездизинге күш-ажылчы белээвис болур.

Фиптерден МЕДЭЭЛЕР

ХАНОЙ. Мүрлуу Вьетнамның резина-техниктиг кылыглар будурер каттыжыышкынны тракторлар дугуйларын кылып эгелээн. Меконг хемниң шыпаазынга Аңаанг можнуун шөлдерине ол продукцияның баштайгы хевирлери шылгалданы чедиишкиннит тудуп эрткен. Ону кылыр чиг-эт чайгаар будуттуг каучук боон турар. Эрткен чылын ол каттыжыышкын мотоциклдерге, чиик автомобильдерге, бичии хемчээлдиг тракторларга болгаш чадаг-тергелерге дугуйларны база кылып эгелээн.

* * *

БОНН. Европаның төвүнде ядролуг боо-чепсектерни кызырар дугайында совет сапалдарны Барыын Германияның Тайбың, кадп ажылдажылга болгаш боо-чепсекти дүжүрери дээш комитеди деткээн. Совет Эвилели Женевада совет-америк чугаалажыышкыннарга боо-чепсекти эңдере будурерии кызыгаарлаар талазы-биле боттуг түңнелдерни чедип алырынга бодунуң бөлеиин коргүүл, тодаргай сапалдарны кылган деп, ында тараткан медегледе чугаалап турар. Совет Эвилели ортумак ыракшыдыл бүгү-ле ракета-ядролуг чепсектерниң дугайында, чер кырында тургустунган ракеталарның дугайында айтырыгларны чугаалажып кооруп болгаш ол чепсектерни чүс-чүс санныг кызырарының болгаш харын-даа шуут узуткаарының дугайында дугуржуруп сапалдаан.

* * *

МЕХИКО. Мексиканың президентизи Хосе Лопес Портильонун Төп Америкага болгаш Карыб далайның девискээринге тайбыңчыдылганы

Тувинская республиканская ... библиотека

Национально-краеведческий отдел

СССР-60

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

ЭСТОН ССР

ДЕҢ ЭРГЕЛИГЛЕРНИҢ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

К. Г. ВАЙНО,
Эстонияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары

Ажылчын Артур Кеэтиң салым-чолуңун дугайында бижээн чүүлдү чоокта чаа номчудум. 1938 чылда ол аар кемдээшкинге таварышкан. Эмчилер ону эмнээриге муң крон-акшаны негээнивер. Ынча хөй акша аңаа турбаан, өрезин ол халас ажылдан тургаш, дедир эгидер ужурга таварышкан. Буржуаз Эстонияның президентизинге ажылчын кижиниң материалдыг дуза дилээн чагаазынга мынча дээн резолюция салдынган: «Чүңүң-биле-даа дуза-лаш болбас».

Хөй чылдыг күлдзимышкыдан А. Кеэтиң чүгле Совет эрге-чагырга хостаан.

Келир үеге бүзүрел чок чорук, ажыл чоктал ы шкын — бо бүгүнү болгаш буржуаз Эстонияның ажылчы чонарын хинчектеп чораан өскеда хөй-хөй айтырыгларны совет кижилериниң амгы салгалары ол үеги чүртаа эрткен өгбелериниң чугаазынган, номнардан болгаш киноларлан билип ап турар.

Дең эргелиг республикалар эвилелиниң хөй национадыг өг-бүлезинде Эстонияның ажыл-ишчилериниң мурнунда бүзүүр хосталга, калбак аргалар ажыттынган. Бүгү-эвилелдиң чаңгыс аай улус ажыл-агый комплексинин тудуш кезээ болбушаан, республика экономиктиг болгаш социал хөгжүдүмнүң бүгү-де адырларынга улуг деңнилгени чедип алган. Совет эргечагырганы тургусканының соонда эрткен дертен чылдар дургузунда Эстониянын үлеткүрүнүң шинти продукциязы 47 катап, көдээ ажыл-агыйныы — барык йи катап өскөн. Республика бедик хөгжүлделиг индустриялыг, мурнакчы көдээ ажыл-агыйлыг болу берген.

Түс черинiң чиг-эт базазында күүлүг химия-одалгаларга, энергетиктиг комплекс чедишкинниг ажылдап турар. Шаанда даштар хорумнал-дыр чыткылаан шөлдерден маңаа кажан-даа кестүп көрбээн чаагай дүжүттү ажаап ап турар.

Аңы-дунма республикаларның дузазы чокка бо бүгү чедип алдынар турган бе? Чок! Кохтла-Ярваның сланец тывычылары даг дериг-хереселдерин Украинадан ап турарлар, а Нарваның энергетиктеринге электростанцияларга ажыглаары-биле турбиналарны Ленинград чорудуп турар. Тракторлар болгаш комбайннар, балык тудар судноллар болгаш чүл эрер машиналар, нефть болгаш хөмүр-даш — бо бүгү бистиң совет Ада-чуртувустуң тодаргай ачы-дузазы-дыр.

Чаңгыс аай улус ажылагый комплексинге республиканың салымышкыны база өзүп турар. Республиканың бүдүрүлгелери Тюменьниң нефть ыывыкчыларынга дериглерни болгаш Белоруссияның тулаалары кадырарынга экскаваторларны, РСФСР-ниң кара эвес хөрөңнүг шөлдериге минералдыг чеминичилгелерни бүдүрүп берип турар.

Сөөлүг ийи беш чылда түгле Эстониянын улус ажылагыйын хөгжүдүрүнге чедип ажыг миллард рубль салынган. Улуг эвес республикага ол хире көвей салышкынныр капитализм үезинде болдунмас-даа чүве-дир. А биске болза ол аңаа чүве-дир, чүге дээш республиканың бүгү-ле аргалары бүгү совет экономиканың күүнүнге болгаш күүзүнге даянып турар. ССРЭ-ниң түргүстүгаанының 60 чыл ооңуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында болза, республика бүзүүнүң экономиказы күш-ажылдың шинтилел хувааларында чугула черни эзлеп турар болгаш чүртүүн национад байзанче эвээш эвес салымышкынны киирип турар.

Ынчалзажок кандыг-даа статистика санап күш четпес чүүлдер тургулаар. Ол дээрге, чижээлээрге, эстон ажылнычын кижиниң бодунуң ажыг-чаңында чаа өскерилгелердир. Төрөөн чүртүнге чоргаарал, даартагы хүнге бүзүрел, коллективизм, бот-бодунга эш хүү дузалажылга, социал оптимизм — Совет Эстониянын ажыл-ишчилериниң моралы ындыг.

Капчаар-даа аажок улуг хемчээлдиг сорулгаларны шинтирилеп шыдаар шак ындыг бедиктерни күш-ажылдың кижилериниң күжениишкиннериниң ачызынга республика чедип алган. Республиканың эртенги хүнү — ол дээрге улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга эртем-техниктиг деңнилгенiң базазынга үндезилээн, шинтилел будүрүлгезин дей-дескн хөгжүдүп, ажыктыын бедидип, күш-ажылдың будүрүкчүүн бедиинн турган, чонуң чаагай чоруун улам бедирерин ханзырары.

Он бирги беш чылда улетпүрүн сланец-химиктиг прибор-тудуг, электротехниктиг адырларын мурнап турар техниктер-биле хөгжүдүрин СЭКП-ниң XXVI съездиин карган. Мебель, сүт продукциязын будүрерин көвүделивиче, балык ажыл-агыйын болгаш далай транспортун улам ыңай хөгжүдүрүнче күжениишкин угланыыр.

Бо сорулгаларны чедип алырының оруктарын, ботталывыстын иштики курлавырларывысты кончуг эки билир бис. Ол дээрге дамыктың мурнунда техниктиг дешпилгени дүргедедири, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн өстүрери болгаш оон шынарын бедидери, улуг-даа, бичии-даа чүүлге камналга база хумагалал-дыр. Ук сорулгаларны шинтирлээрин-че партия организацияларының, профсоюлдерниң, комсомолдуң ажыл-чорудулгазы углапган. Социалистиг чарыш удам ыңай хөгжүлдени алган.

Он бирги беш чылда коз киизээгейни ажылдап турар будүрүлгелерни чаартырынче, эрги дериг-хереселдерни солуурунче углапдырган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң соонда сланец болбазырадыр үлетпүрүү, «Кренгольмская мануфактура» комбинатты, чиик болгаш азып-чем үлетпүрүнүн будүрүлгелерин техника талазы-биле чаарты дериво ажылдап республиканга калбарган. Бүзүрүлгени концентрастаары болгаш специализастаавы улам хаңылаан. Бедик шынарлыг продукция будүрер талазы-биле алырлар аразының чаа будүрүлгелери болгаш комплекстери түүтүлүп турар.

Эстон таразчын кижиге мал ажызы оон-ноп сагыш салыр ижи. ажыл-агыйның шүүлүл-адыры болуп келген. Мал ажызын келээге шалыпчы фронт болдурар деп, эш Л. И. Брежнев салган сорулгазын кедээнин ажыл-ишчилери ынчангаш хан-дамырындан түлүп хөрээ кылдыр үлээп алганнар. Бо талазы-биле бистиң мурнуусуста сорулга болза, чылда бир пиектен 4 мүн килограмм сүттү саап алыры: 450 килограммдан эвээш эвес деңнелиг малды күрүнеге садары: чүртүүн еске черлериниге үнсаалыг малды дужаарын көвүдедири.

Мону бистер чүртүүк аъш-чем программазын боттандырарынга тодаргай салышкынывыс, партияның кыйгырыкынга харыывыс кылдыр көрүп турар бис.

Ол ышкаш эртемниң, күлтураның, уран чүүлдүң, спорттуң кестүп көрбээн бедикче кедүрүлгенинге республиканың ажыл-ишчилери чөптүүбиле чоргаарланып турарлар. Республиканың чогаадыкчы интеллигенциязы кижилерниң чаа социал болгаш интернационалчы шинтилекилгези — совет улустуң культуразын хевирлеп тургузарынга бичө эвес салышкынын киирип турар.

Совет күрүне спортту хөгжүдүрүнче хөй акша-хөреңнин үлүрүп турар. Олимпий тептеринiң аразында — бистиң республиканың найысалалы база бар. Таллинге олимпий объектилерни тударынга Азербайджанның, Арменияның, Киргизияның, Дегестанның, Болгоградтың комсомолчуның төлөлекчилери киришкен.

Совет Эстония—ССР Эвилелиниң интернационалчы улус өг-бүлезин тургузуп турээн хостуг болгаш дең эргелиг социалистиг 15 республиканың биргээзи. Тэйбин тургузукчу күш-ажыл, чеминишкинner, чаагай амыдырал болгаш аас-чежик, бегүүдең-даа дотук кайгамчык кезиир уже — Коммунистиг партияны болгаш ооң ленинчи Тен Комитединң долганчыр сыный каттышкан бүгү совет улустуң шинти күжениишкининиң түнелдеги болур дээрзин эстон улус билир.

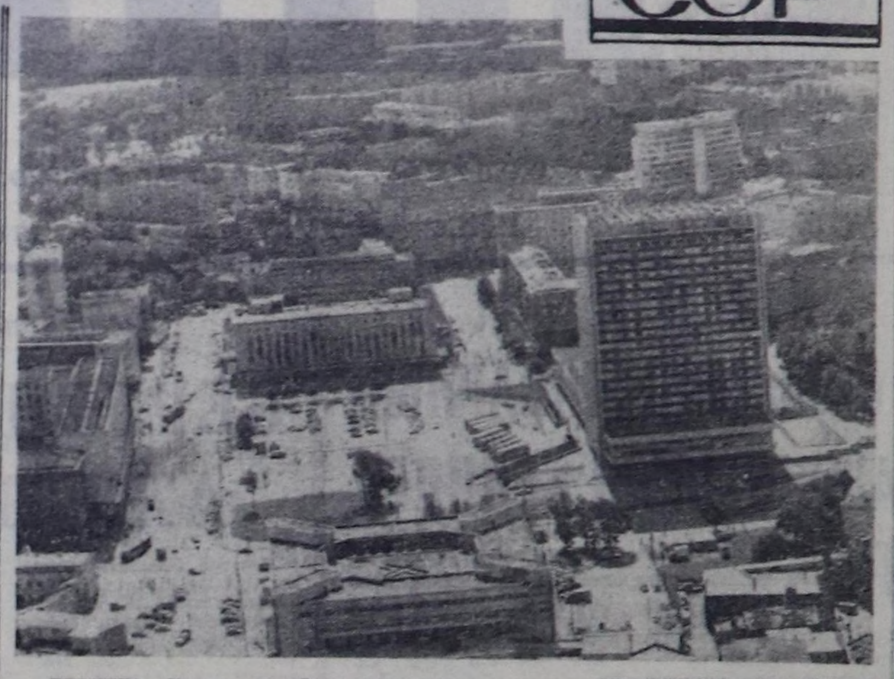

ЧУРУКТА: Таллин хоорайның шинти хевири.

САННАРНЫҢ КӨРҮНЧҮҮНДЕ

Эстон ССР-ниң чурттакчы чонунуң саны 1982 чылдың эгезинде 1495,9 мүн кижи болган. 1940—1981 чылдарда чон санының өзүлдези 441,5 мүн кижи четкен.

* * *

Эстон ССР-ниң улус ажылагыйынга капитал салыышкыннар 1981 чылда 1940 чылдаазы-биле деңнээрге 24 катап өскен.

* * *

Беш чылдың бирги чылында республиканың улус ажылагыйынга 785 миллион рубль кол фондуларны ажыглалга киирген, ол дээрге 1940 чылдың деңнелинден 31,4 катап хөй.

* * *

Аймгы үеде республиканың үлетпүрүү чүгле 8 хүн дургузунда 1940 чылда бүдүрген продукциядан хөй продукцияны бүдүрүп турар.

* * *

Беш чылдың бирги чылында үлетпүр продукциязының бүгү немелде өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинiң күсели-биле чедип алдынган.

* * *

Эрткен беш чылда республиканың беш чурттакчызының бирээзи-де чурталга байдалын экижиткен.

* * *

Эрткен беш чылдың төнчүзүнде чурттакчы чонуң кижи санынга үүрмектеп саадар бараан саарылгазы 1,5 мүн рубль болган. Республиканың мүн кижи санынга хуудза 79 чиик машиналар, 300 хире телевизорлар, барык 500 радиолалар, радиоприемниктер, 350 ажыг соодукчулар онаажыр.

* * *

Чурттакчы чонуң кижи санынга онааштыр электри энергизыны будүрер талазы-биле Эстония эвилелдешкен республикалардан бирги черде, а делегейде база эң мурнуку одуругда болуп турар. Эрткен чылын республикага 17,8 миллиард киловатт-шак электри энергизыны ажылдап үндүрген, а 1940 чылда ол көргүзүг чүгле 0,2 миллиард киловатт-шак турган.

* * *

Республиканың көдээ ажылагыйында 1940 чылдаазындан үш катап эвээш кижи ажылдап турар-даа болза, көдээ ажыл-агый продукциязының-ның хемчээли Совет эргечагырга чылдарында барык ийи катап өскен.

* * *

Республикада эртем ажылдакчыларының саны Совет үеде 11,5 катап, эмчилерниң саны 6 катап өскен.

* * *

Совет Эстониянын дээди болгаш ортумак түскай өөредилге черлерин 9 мүн түскай эртемниглерни белеткеп турар. Республиканың 10 мүн чурттакчызынга онааштыр дээди эртемниг 25, түскай ортумак эртемниг 39 специалистерни белеткеп турар.

Тулаалар кевирерээ ажыглаар экскаваторлар будүрүп үндүрер талазы-биле ЭДЧ системазының кол будүрүлгелериниң бирээзи — «Таллэкс» будүрүлге каттыжыышкыны боон турар. Ында ынчалыг машиналарның делегейде иинти будүрүп кылып турарының, дөрттүн бирин будүрүп турар. Экскаваторларны биетин чуртувустуң бүгү республикаларынче, даштыкы 20 чурттарже чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Соведиинiң депутады Валерий Либаның удуртканы төкарлар бригазазы «Таллэкс» каттыжыышкында мурнакчыларның бирээзи.

ШАЛЫҢ ХҮНҮНДЕ ЧУГАА

Аныяк шахтёрлар Юло Юусу-биле Николай Трелин чер кырынга үнүп келгеш, чунуп, солуп кеттинiң, кварц-сүүн» адаанга турушкан, касса соңгазынга далаш чок чеде бергеннер—олар богүн бирги шалыңын алыры ол.

Бригадада ий-өөрү баштайгы шалын-биле оларга чүректиң ханызындан байыр чедирген. Бригадир Аллан Пеэт эжишкилерни ооң мурнунда бригадир турган Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Аксель Пертельдиң бажыңынче чалаан.

А. Пертель биле А. Пеэт чээрби чыл кады ажылдап келгеннер. Бригаданы кады тургузуп, ооң чанчылдарын бажыктырганнар. Чанчылдарның бирээзи—аныяк ажылчыннарның шалын алган хүнүн байырлыг демдеглээри.

Столда — чечектер. Оларны Аксель Гугович аныяктарга тудуекан. Бажыңның хөрээжен ээзи шайга хүреп-кызыл хуужурну быжырган. Шай хайынгалак турда эжишкилер элеринiң чыл казны эрги содунnар көктешкинiң соңуурган. Ооң материалдарын А. Пертель бодунуң бирги номун бижирде ажыглап турган. Буржуаз Эстонияга 1937 чылда үнүп турган солуунуң бир чүүлүн Юло эжиниң орус дылче очулдуруп берген.

Ында бижээни болза: «Шахтёрлар шалының алыр дээш эртевгинiң алды шактан ээлчегге турупкан. Репортёрнуң айтырыынга ажылчынның харыызы:

—«Шалыдан шалың чедир картошка-биле амыдыраар улуе бис. Богүн чаңыс катап хлеб садып алыр мен, ол-ла».

— Солуунуң ады чүл?—деп, Николай эжиниден айтырган.

— «Ваба Маа» дээн-дир, азы «Хостуг чурт» деп болур....

Аныяк шахтёрларга шуут билдинмес, элдептит амыдыралды ында бижип турар болган. Буржуаз Эстонияга шахталарга келген чаа ажылчынларга каш көпеек төлөөр, мергежилге оларны кым-даа өөредипес, күскүн-хаай, хүүрек тудускан чер аллынче киирип-тер. Шахта эжиниге оларны ханыыг посилкалар уткуур. Чүл дээрге шахта иштинге болуп турган озал-ондактың хөйүнден ол посилкаларны чүп четтикпес турган.

40 ажыг чылдар мурнунда ындыг турганы шын. Ол дугайын эрги солуннар төөгүн бергеш. А. Пердель пенсияже үнгеш. Эстонияның елзиеп бассейнинiң төөгүзүн чыып бижип эгелээн. Ооң «Аныяк өөнүүмге - ооң баштайгы шахтёр шалыңының хүнү-биле, автордан» деп бижиктиг ному Юло биле Николайга ажылчын улуг амыдыралче базымнарынга тураскаал болган.

Шайлап орар аразында А. Пертель биле А. Пеэттиң шахтерлан эгелээн үезин сагынганнар. Бежен чылдарда маңаа баштайгы техника кээп эгелээн. Ажылчын ажызын чаа будүрүлге хамаарылгалыг коллективтери база тургусту-нуп турган.

— «Кижи бүрүзү бодунга» дээр принциптеп коллективизмче шилчээн бис — деп, А. Пертель сактып орар.

Аксель Гугович аалчыларынга карта сонуургаткан. Кохтла-Ярва чурттун хөй-хөй хоорайлары-биле харылзашкаының ында көргүскен.

— Көрүнер ооллар, РСФСР-деп биске 35 кубометрни узар күчүлүг экскаваторлар, чүдүрер машиналар, Украинадан —конвейерлер, чырыдар аппаратура, Белоруссиядан хөй чүүк чүдүрер самосвалдар кээп турар-дыр. Сланецтен алдынар продуктулар чурттун булуң бүрүзүнче чорун турар...

Беседа үр уламчыдаан. Чугаа колдуунда-ла амгы ажылхеректерге хамаарышкан. Олар улуг болгаш чаагай оруктуг. Шаанда бассейн чылда деңгүн-ле 900 тонна сланец берип турган болза, ам 30 миллион тоннаны казып тып турар.

С. КАПОВ.
(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ ЫРЫ

Мээн төрээн Эстониям—ның чыл ооң деңгээр дээш бедеткенин турар Советтер чуртунуң аскы-дунма республикаларының аразында эң аныяк республика. Бистиң иинти улуг не-чуртувуска республиканың улуг-бичээн хамаан чокка ол бир дөмей эргим. Республика бүрүзү бодунуң күш-ажылы, талантызы-биле социалистиг Ада-чуртту улам күштүг, улам байлак болдурар дээш ажылдап турар.

Ак-көк далайның эриктеринiң чанында хая-даштыг черге чуртаавы чүс-чүс чылдардан бээр эстон кижиге амыр эвес болуп келген. Тараачын кижиниң аптара дег даштар болгаш чаъс-боранбиле, балыкчыны —шуурганхат-биле, торфчуну—малгаштыг тулаалар-биле демисел кадыг-бергеге дадыктырган. Кажан сен чаасканаа эвес, сени акыларың болгаш угбаларың деткип, дузалажырынга келээде белеп деп чүвени тода медереп билип келириниге, күш-ажылга хандыкшыл болгаш эчис сорулга бир онзагай ужур-дузалыг болу бээр болгай.

Ам Эстониянын шөлдериндеп даштарны Белоруссияга кылган тракторлар-биле арыглап сөөртүп турар. Украинага суглге салын киирген күчүлүг траулерлер далайларда болгаш океаннарда эзиидирип чоруп турар. Оларның капитаннары — Таллиннин далай училищезинiң кижизиттирикчилери. Ленинградчыларның кылганы канчаар-даа аажок улуг телеескоптарның дузазы-биле Эстониянын астрономнары талыгырда сылдыстарны шинчилеп турар.

Акы-дунма бүгү совет улустарның культуразы мээн чонумга эргим болгаш чоок болу берген. Ыры байырлалдарынга эстон улустуң ырлары. Россияның, Украинаның аялгалары күчүлүг чаңгыс ай симфония кылдыр каттышкаш, Эстониянын дээрингe дыргын чаңгыланы бээр. Ол—найыралдың, аас-кежиктиң ыры-дыр.

Юда ТУУЛИК.
чогаалчы.

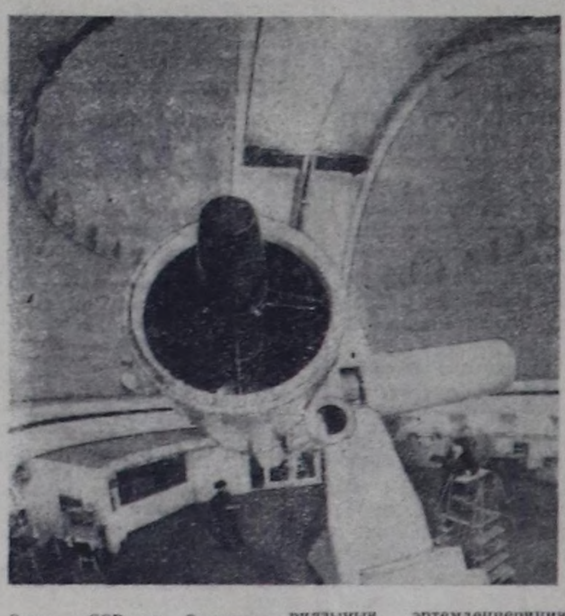

Эстон ССР-ниң Эртемнер академиязының астрофизика болгаш атмосфера физиказының институдунуң обсерваториязының шинчиледдер программазында доктаамал эвес чырыктыг сылдыстарның тургузуу болгаш хөгжүдезин. Чер атмосферазының база кырының радиациялыг байдалы, фотосинтез дээш ышкаш айтырыглар кирип турар. Мөңгүшелчек булуттарны өөренир талазы-биле эстон обсерватория бүгү-эвилелдиң координацияя төвү болуп турар.

ЧУРУКТА: обсерваторияның кол телескоп.

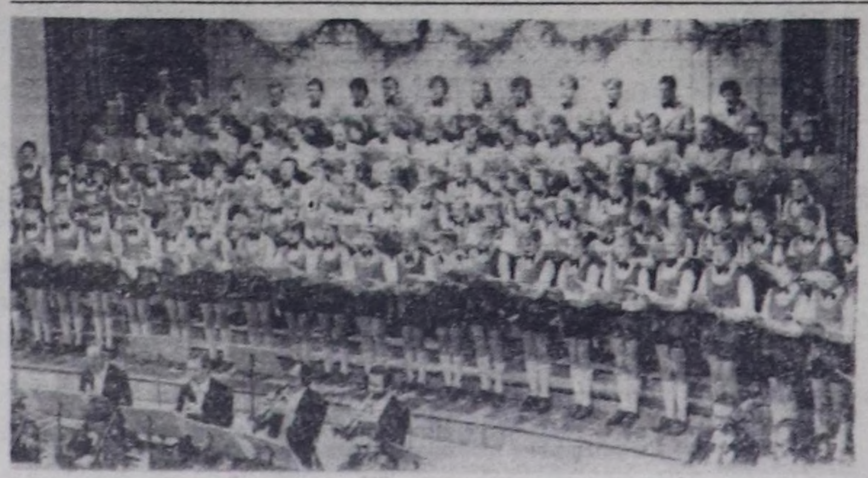

АДААНДА ЧУРУКТА: Эстон ССР-ниң күрүнениң эр улустуң үлегерлиг иинти ырынын болдар хору «Эстония» театрның концерт залында чүүселде үезинде.

СЭТА-ның фотохроникazының чуруктары.

БАЖЫҢ-КУДУМЧУ

Чаа дужаяттынган бажыңнарның соңгаларынга чыыктар хүнүң чыгыы хып кээп турар. Чаа бажыңче көжүп кирген деп медээге Эстонияза ким-даа алденсинмаан. Ынчалзажок Пярну хоорайда, курорт-хоорайда, бир бажың бар. Ынаар чүртакчылар ам чеди чыл үлаштыр көжүп кирип турар. Бо беш чылдың төнчүзүнге чедир ынаар көжүп кээр.

Ол бажыңны бажың-микрорайон, бажың-кудумчу-даа деп турар. Ында ам 500 ажыг өг-бүле чурттаан. Ол аңаа эвес бажың-биле номчукчуларны СЭТА-ның корреспондентизи М. Салум таныштырар. Ооң дамчытканы болза:

Онзагай ол бажыңның телевилелининң авторларының бирээзи, архитектор А. Рингобиле бирги каәттың коридору-биле базып ор бис. Оон төнчүзү шынап-ла көзүлбес деп болур.

— Маңаа чалаг тергелиг чоруур болза таажыр ийик — деп, Андрес баштактаныдыр.

Шынап-ла бис барык бүдүн километр чыгам орук эртер ужурлуг болдувус. Ам бары 750 метр. Бажың иштинде ол «кудумчунуң» олбо талаларында, машина чоруур улуг оруктар дег, айтыкчылар шокараннаар: «секция № 7, 65-85 квартиралар...» Баштайгы секцияларны 1975 чылда эптээн, ооң бөөр чыл санында бир-ийи секция немежин турар.

Квартиралар мында чаңгыстан беш чедир өрээлдерлиг. Эң улугларында аданда, үстүкү каәттарда чоорту бичелеп чоруй баар. Көдүрүлгелүүдүм бажың кызырылбыышаан, чадаланың үне берген. Шак ындыг архитектурлуг аңганың ачызында сонгу чүктүң хүнүнүң ховар хередери бүгү квартираларга чедип турар.

Бажыңның чурттакчылары бистиң-биле каржып, солчуп артып турлар: магазинче, үруглар садыиче... Олар, даштың бо черлерге моон мурнунда турбаан дег сөөк-даа болза, кышкы идикхеп чок. Олардан дашкаар үнер дээш кижи-даа чок: магазиннер, үруглар садтары, харын «ырыңай моталар салону, ресторан безин мында, бо бажың иштинде, ооң топ кедээнде туруп турар.

Оларның-биле кожа-бо беш чылдың төнчүзүнге чедир спорт комплекизи, кинотеатр, культураның болгаш амыдырал хынырлганын өскеда тудугларының туттунар. Оларны бажыңның иинтизи-биле беш мүң ажыг болур чурттакчыларынга бараалгадыр.

ТАРААЧЫН ХОЛДАР

Эрика Рымм самолёттан дүжүп орда теле-фотокамераларның объективтерн олче утламган. Ол чер чардырыкчыларының делегей чемпионадының алдын шаналын алгаш кээрге, ынчаар үткүп турганы ол.

Эстониянын Тарту районунуң В. И. Ленин аттыг совхозунуң трактористи Э. Рымм аңы-дукма социалистиг чурттарның чер чардырыкчыларының Болгарияга эрткен бешки маргылдаазынга киришкеш, эң хөй санны алгаш, тиилекчи болган.

Ол өөрүшкүлүг болгаш байырлыг үжуражыышкынга кээрге чемпионнуң холунга шыймактар илдеп болган. Э. Рымм күчүлүг К-701 трактордуң башкарын тура безин, ону башкарары «Жигулиден» белеп деп чугаалаар турган.

Ол шыймактарны аңгыс арттырган. Эрика маргылдаа мурнунда шолге арткан саван тогланчыларын чаңгыстан чыып чоруп турган, холуң шыймактан алганы ол. Саван тогланчыларны черни шый аңдарарынга шаптыктап болуур турган.

Эрика тараачын ажыл-ишке чажыдан дадыккан. Ада-нези шаг-шаандан тараажылар чораан. Олар колхозка киргеп баштайгыларның бирээзи. Улуг эвес ажыл-агыйның эпиле дүжүттүүр эвес шөлүүге ажылчын хол бүрүзү үнелиг турган. Ынчангаш улуг эр улус-биле деңге чер чардырыш, тарыш, фермага ажылдап, сиген кестирин, чажчыккан. Ынчан колхозка хөп трактор, ол шаа аът бар турган.

Түс черге тургустуунган МТС-ке ажылдай бергеш, механизатор болуруп кузей берген. Паша Ангелина, Эстонияда бир дугаар комбайнер хереэжен Эльмине Отеман дугайын дыннаан: «Мен база шыдавас эвес мен!» деп шинтирлээн.

Бир-ле катап Эрика «Выртсярве» колхозта механизаторлар чедишпейн турар деп дыннаан, база тракторист ашаа-биле кожаларынга барын дузалажырын дугурушкан.

Рымнарның механизатор өг-бүлезинiң андалыннары, культиваторлары, чаштырыкчыларының чеже мүң гектар черни үнүп-дүжүткүр чемгеримчи кылдыр хуулдурганын сананары берге. А ол чугула чүве чүл дээрге, Эрика биле Вольдемар үүлге боттарын ак сеткилдиг ажылдан билир эвес, а боттарының хөй эң-өөрүлге черни дириг чүве дег кылдыр камгалап, ону ээ ёзубиле ажылдап кылырынга үлетер көргүзүп, чөредиин турарында. Эрика бодунуң уругдарынынга ажыл-ишке талазы-биле база дагдынырчы болгаш. Авазының үлегери-биле уруу Майре тракторист болган. Эстониянын көдээ ажылагый академиязының студентиман турган оглуу Иоханнес дыштанырга үезинде бригадага кээп ажылдаан туруптар турган. Олар ам «өскээр чурттан, ажылдан чорутса-даа, аал-ораны-биле тудуш харылзаалыг.

— «Рымм дээрге очулдурарта «өөрүшкү» дээн—деп, Эрика хүлүмзүруп чугаалаар.—А хөгжүм чокта каяды өөрүшкү турар боор? Ынчангаш отбулга оркестрнинге бо-ла чыглы бээр бис. Пайде районда «Май 9-зу» колхозтан Майре базала тракторист ашаа-биле чедип келир. Харыю районда «Кахала» совхозтуң директору апарган Иоханнес биске кээптер үени тып-ла аар...

Бурунгу вальсты алдарлыг трактористиң күштүг болгаш эңдек салаалары улустуң каннель деп хөгжүм хереселиниге ойнаарга талыгырже чаптылып, чаңгыланыр. Ооң холдары күчүлүг машинаны башкарып, чаштарны өстүрүп, даараның билир.

А. ПЛООМПУУ.
Сангда.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНҮ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 58 «Шында»).

Мария Тимофеевна **Юнеева** — хоорайның иштики херектер калдизинин таңнылыл черинин кол бухгалтери.

Таисия Романовна **Юрьева** — пиво заводунуң котёлдар машинизи.

Евдокия Климентьевна **Ядыкина** — мал ажылынын эштежилгезинин даргазы.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Шимик Салчаковна **Байыр** — пенсионер.

Садый Канчыровна **Иргит** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Узумаа Салчаковна **Иргит** — райэмнелгениң санитарказы.

Хурал Салчаковна **Иргит** —«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Карап Хомушкуевна **Кочаа** —«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Анай Күжүгетовна **Кудай-Мерген** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Мандыла Ак-оолович **Окпан-оол** — «Бай-Тал» совхозтуң малчыны.

Карын-оол Лопсанович **Ооржак** — «Бай-Тал» совхозтуң малчыны.

Феня Салчаковна **Очур** — Тээли ортумак школазының кижизидикчи башкызы.

Онгак Чанзановна **Салчак** — пенсионер.

Өшкү-Саар Хертековна **Салчак** — «Тээли совхозтуң ажылчыны.

Серен-Чимит Сендажыевна **Салчак** — Тээли ортумак школазының техажылчыны.

Үргек Шара-Хооевна **Салчак** — «Бай-Тал» совхозта шеверлекчи.

Чаламба Балбазакыевич **Салчак** — «Бай-Тал» совхозтуң суттачызы.

Шоюн Омунежиковна **Салчак** — Чурттелга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң ажылчыны.

Кавааш Хертековна **Самдан** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Дондук-оол Хертекович **Сарыт-оол**—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Иргит Араптанович **Седип** — СЭКП райкомунуң инструктору.

Ханды Хертековна **Сур-оол** — пенсионер.

Анна Монгушевна **Хертек** —«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чульдум Намчылович **Хертек** — «Тээли» совхозтуң теп шанывын таныылы.

Куске Хомушкуевна **Хомушку** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Кок Карасадовна **Чамырак** — партия райкомунуң машинакчылы.

Аюйка Иргитовна **Чыман** —«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Хурал Салчаковна **Шоюн**— —«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

ТӨӨШ-ХЕМЧИК РАЙОН

Чыртакпан Тамчатович **Донгак** — «Тыва совхозтуң ажылчыны.

Кок Намыжаповна **Кара-Монгуш** — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыны.

Чаш-Уруг Самдановна **Куулар** — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыны.

Анай Комбужаповна **Монгуш** — Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чульдум Дагбаевич **Монгуш** — «Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Доржу Сандановна **Ондар** —«Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Кортай-оол Ширя-Сапаевич **Ондар** — «Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыны. .

Шевер Бышкаковна **Ооржак** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Хорлуу Дамчатовна **Ховалыг**— «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Анастасия Петровна **Двоеглазова** — Күрүпенин айыл чок черинин районда салбырынын техажылчыны.

Елена Николаевна **Катникова** — № 52 АЗС-тиң ажылчыны.

Анастасия Ивановна **Кожакова** — «Улуг Октябрь» совхозтуң ажылчыны.

Чачия Чаш-ооловна **Күжүгет** — «Улуг Октябрь» совхозтуң малчыны.

Чурукпан Тюлбаевна **Менге** — «Улуг Октябрь» совхозтуң ажылчыны.

Ложан Минчинович **Найдан** — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Галина Ефимовна **Пастухова** — «Улуг Октябрь» совхозтуң ажылчыны.

Николай Васильевич **Пышев** — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Прасковья Петровна **Саломатова** — Каа-Хемниң районнар аразының суггарылга системазының ажылчыны.

Пильчукей Таваевич **Салчак** — «Кызыл тук» совхозтуң ажылчыны.

Дильба Узунович **Сандый** — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Ефросинья Михайловна **Середкина** — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Петр Григорьевич **Черниченко** —№ 52 АЗС-тиң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Кузьма Иванович **Григоров** — Черби кодээ Совединиң күскомунун одакчызы.

Николай Васильевич **Гришин** — «Сукпак» совхозтуң тудуг цегинин мастери.

Григорий Иванович **Краморенко** — Березовскийниң будурулге-геология каттыжышкынының партиязының өрүмнекчи мастери.

Мария Ильинична **Кулакова** — Чербиниң харылзаа салбырының техажылчыны.

Ханды Күргуловна **Кунчун** — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Иван Тихонович **Масленков** — Тываның электри четилеринин экспедитору.

Петр Никонович **Седов** — Черби лесничествозунуң лесничи.

Филипп Порфенович **Соколов** — Черби лесничествозунуң таныылы.

Константин Семенович **Чащухин** — Элегес-Аксының хаа материалдары кылыр заводунуң директору.

Ханзи Ходутовна **Чигжит** — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Максим Дуванович **Хуужан** — «Тере-Хөл» совхозтуң малчыны.

Фатима Маиналеевна **Яголичина** — Кызылдың колушкак барааннар садыының склад ажылчыны.

МӨҢҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Саая Кара-оолович **Шыдыраа** — «Мөген-Бүрен» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Валентина Федосеевна **Киселева** — райпо бухгалтери.

Татьяна Петровна **Клименкова** — Оок ортумак школазының башкызы.

Дина Федоровна **Шатохина** — Туранның № 2 ортумак школазының кижизидикчи башкызы.

Ирина Прокопьевна **Фоминых**— райэмнелгенин эмчизи.

Любовь Ксенофонтовна **Элтеко** — Туранның № 1 уруглар садыының пинезы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДҮМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың февраль 25.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ССРЭ—ТАЙБЫҢНЫҢ ТУК ТУДУКЧУЗУ

БЕРЛИН. (СЭТА). Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыжылгазының ескелээ чурттары-биле кады Герман Демократтыг Республика тайбыңны быжыглаарын хандырарынче, дүшкүүрлүг чоруктуг чавырыллырарын уламчылаарынче. Чөөн болган Барыын чүктериниң аразында чугаалажышкынныарны үргүлчүлээринче угланган дугуржуушкуннуг даштыкы политиктиг угланышкынны чорудуп турар деп, ГСЧП ТК-ның Чингине секретары, ГДР-ниң Күрүне човулелиниң Даргазы Э. Хонеккер медеглээн.

Делегейниң херээженнер хүнүн таварыштыр Берлинге болган чаңчылчаан ужуражышкынга чүве чугаалап тура, делегей байдалының дорайтаанын дугайны сагышсыраан сеткилин ол илергейлээн. НАТО-ның болгаш хамыктың мурунда АКШ-тың эң агрессчи белүктериниң чорудуп турарын удурланыштыр туржурунун болгаш боо-чепсектерни эңдере бүдүрериниң политиказының оруун амгы байдалдарда лугларын эргежок чугула деп, ол онзалап демдеглээн. Ол эргенин болгаш бир дөмей айыл чок байлалдыг турарының принцивинге дүшпүр боо-чепсектерни кызыгаарлаарын болгаш чепсеглениишкинниң дүжүрерин чедип алыры аргежок чугула.

ПРАГА. (СЭТА). СЭКП-ниң XXVI съездиниң 80 чылдарга чарлаяны Тайбыныың программазын, Совет Эвилелиниң термоядролуг дайын халавын болдурбазынче угланган ескелээ тодаргай болгаш боттуг саналдарын чехословак улус бүрүн деткип турар деп, чехословак херээженнер делегациязы-биле ужуражышкымга ЧКП ТК-ның Чингине секретары, ЧССР-ниң Президентизин Г. Гусак медеглээн.

Дайынның улам өзүп орар айылын болдурбазындан, доктаамал тайбыңны хандырарындан болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылышкынын улам ынай хамыдырындан артык чугула сорулга бегүн чок деп, ол чугаалаан. Ол бүгүнгү сорулгалар дээш демиселди Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыжылгазының ескелээ чурттары баштап, олар боттарының күжениишкиннерин делегей байдалын кадыкшыдарынче болгаш кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырынче угландырып турар. Улуставның амыдыралчы эрге-ажыктарынга айылдыг улуг кыжанышкынны тургузуп турар империалистиг белүктериниң агрессчи үүлгедиишкиннерге моонлактап турар.

НАТО-ның дайынзырак политиказынга удурланыышкынны илереткен чагаалары совет ажыл-ишчилер, студентилер, школачылар НАТО-ның Брюссельде штаб-квартиразынче чорудун турар (чуруктар).

АП—СЭТА-ның фотозу.

ЯПОННАРНЫҢ ЧИГЗИНИИШКИНИ

ТОКИО. «Минпитэ» солуунун дыннадыр турарын ёзугаар алырга, Пекин «Мичиу бүесаң», «Марубэни» дээр болгаш ескелээ япон садыг компанияларының дузазы-биле ядролуг чепсектиң технологиязын ажылдап кылып турза-даа, болдунчу чиг-авы чок чурттарга ядролуг оттуглар чүүлдүг сазар деп турар. Кыдат бөө орунга амгы үениң болбаззын техниказынга алыр болгаш даштыкы акша-херегинин чуртче киреринә көрүдедир деп күзеп турар. Кыдат ядролуг оттуглар чүүлдүн салып алыкчыдарга колдуунда-за Пакистан болгаш Мурнуу-Африка республика болдуруп ук чернин хайгаарактылары демдеглеп турарлар.

«Кыдаттың «онза» ядролуг политиказы улуг дувураазынга болдуруп турар» — деп, «Майнити» бижээн. Пекин ядролуг чепсекти нептереттее дугайында керээге каттыжавыннан ойталавышаан. МАГАТЭ-нин кежигүүн болбайн турар. Мынчангаш кыдат атомнуг чиг-авы сатказ соонза дайын сорулгаларынга ажыглаттынмас болгаш үшкү чурттарга ядролуг чепсекти будурбес дээрзинге кандыгда магалылап турбаа».

Шак мынаг чиганиишкин быжыг үнезиниг-дир.

(СЭТА).

ПОЛЬШАДАН ДЫҢНАДЫГ

ВАРШАВА. (СЭТА). Каттышкан тараачын партиянын Кол комитединиң президиумунун хуралы анаа болуп, польша партия-күрүне делегациязының Совет Эвилелинге аян-чоруунун болгаш оон түңнелдериниң дугайында КБ-ниң даргазы Р. Малиновскийниң ыяктелдир дыңнаан.

ПАП агентилелдин дыңнаканы дамгаар алырга бо аян-чорук Польшаның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында акы-зүүлма найыралды база кады ажылдажылганы быжыглаарынга болгаш улам калбартырынга чүүлээ ужур-дузалыг деп, президиум онзалап демдеглээн. Л. И. Брежневбиле болгаш ескелээ совет албан кижилери-биле польша делегациязының эртиргеп чугаалажышкынчылары нарыыраалыр, шынчы сеткилдиг, үнүүлежиишкинниг болгаш бичиишкинниң байдалынга эртикен.

Экономиктиг айтырыглар дугайты чугаалажышкынчылар үезинде чүүлдүг деп кырдүнген дугуржуп алышкынчылар Польшага коңчуг чүүлдә ужур-дузалыг болуп, польша-совет кады ажылдажылганы калбартырынга болгаш Барыын чүктүн ылгай көрүүшү хемчегериниң уламыдыр болдунган бергелерни ажыл эртеринге чаа аргалаарыр тургузуп турар деп, КТП-ниң Кол комитединиң президиумуу демдеглээн. Польшага бөөр кылдыр көрдинген совет дузаламчы болгаш кооперастаашкынының чаа хевирлерин польша будурулге күчүзүн эки ажыглаарынга болгаш кризистеп чыттүүн үнеринге баазан болуп, экономикага эргежок чүүлээ реформаларны чоруларынга илип бээр.

Каттышкан тараачын партия ССРЭ-биле болгаш социалистиг ескелээ чурттарбиле быжыг эвилелдеевге үндезилеттинген польша дашты-кы политиказын кол принципте-рин боттандыларынга ыяпкейдиг киржип турарын КК-ниң президиуму онзалап демдеглээн.

Ажыктыг кады ажылдажылганы үргүлчүлээри дээш

БОНН. (СЭТА-ның корр.). Вашингтонуун чазаанын агрессчи даштыкы политиктиг угланышкынын, ССРЭ-биле кайы-даа талага ажыктыг садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы соксаттырар, херээлиг хүлээлгелерин болгаш дугуржулгаларны барымнгерман таланың үзерин чедип алыр соруулга-биле барымнгерман садыг-үлетпүр бөлүктериниң базымшкын кылыр дээш чоруктуң турар политиказын ГФР-ниң хөй-нинтилап, профэвилелдериниң активчилери болгаш ажылчы чоннарны шинтирлин-биле буруу шаап турар.

«Р. Рейганның ракета-ядролуг боо-чепсекти эңдере бүдүрер талазы-биле бодунуң политиказы-биле бистиң чуртта миллион-миллион кижилерни коргудуп-суртедириниң байдалында тулуп турары анаа эңдээ ышкажыл. Ол Совет Эвилели-биле садыг-экономиктиг харылзаалары соксадырын пеген. «газ-хоолай» дээр дугуржулганы үзерин орааддаышпаан, чүс-чүс ажылчы чоннарның ажылдаар черлерин узуткаарын база күзеп турар-дыр. Бистин чуртту ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары Р. Рейганның мындыг политиказының биеке хоралының эң-не шинтирлин-биле медеглээр ужурлуг-дур. Совет чагытларны күүседиир бистерин ажылбиле хандырып турар. ССРЭ-биле чаргаа экономика талазы-биле кереэлерни болгаш дугуржулгаларны чүгле күүседири эвес, харын база садыг-экономиктиг харылзаалары улам калбартыры эргежок чугула» — деп, «Манесман» концерниң будурулге чөвүлелиниң кежигүүн Пауль Эссер Дюссельдорфка медеглээн.

Ол концерниң ажылчыннары федералдыг канцлер Г. Шмидтиң адынга аяқ чагаа чоруткан. Вашингтонуун ыйлыышкынынга алыспаашынче болгаш ССРЭ-биле кайы-даа талага ажыктыг садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы үргүлчүлээри дээш туржурунуче барыын-германталанын чазактың баштынын ыяшыганнар.

Марттың ортаа үезинде Барыын Европанын элээн кап чурттарынга АКШ-тың күрүне секретарының оралакчызы Д. Баклинн аян-чорук ыяшын кээр деп турары билдинген амгы үеде мында негелдениң онаа чугулазын «Үнзере цайт» солуун бижээн. «Ооң аян-чорук чангыс-ла соруулгалыг: ССРЭ-биле садыгны үзер дээш чазактар болгаш садыг-үлетпүр белүктерин албадаары болуур» — деп, ол солуун демдеглээн. ССРЭ-ниң чагыглары 500 мун хире барыын-германаяжылчы чоннарны ажыл-биле хандырын турарын ол солуун сагыныпгаан. «Инчангаш Вашингтонуун албадаашкынынга алыр чорук дээрге-ле, чартык миллион кижиниң ажылдаар черлерин үзүткаары, бистин чуртта ийи миллион кижи чедип турар массалыг ажыл чоталыышкынның айтырыын улам нарыыдадыры ол-дур».

«Бистер совет чагытларны ең бедик чергелии-биле сонуурган турар бис. Бот-боттары-биле садыглажыры дээрге, бот-боттарынга удур дайылдашпас дээни ол-дур. Оон үзүрүндэн бисне Р. Рейганның албадап турары ССРЭ-ге удур хемчегерин хүлээп көрбейн турар бис. Америк администрацияның бодунуң барыын-герман эвилелчилерин бо айтырыг талазы-биле чагыртырын чедип алырын оралдашпышаан, күш-ажылдың кизилериниң эрге-ажылдарын бүрүнү-биле тоовайн турар-дыр» — деп, «Аэг-Канск» концерниң будурулге чөвүлелиниң даргазы Ганс Патцельд сапаң турар.

«Садыглажыры болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырары ажыктың үзүге, бистерге, амыдыралчы чүгүлә айтырыг боон турар. ССРЭ-биле ийи талага ажыктыг садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырынга америк администрацияның шаптыктаар дээш ыяшын турар оралдажышкынынары шүүт-ла кижи кайгаар чүүл-дүр. Инчангаш аңаа ойтур шавышкын кылыры эргежок чүгүлә» — деп, «Фрид. Крупп» концерниң будурулге чөвүлелиниң кежигүүн Юрген Танцки чугаалаан.

С. СОСНОВСКИЙ.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

ПРАГА. Улуг хоорайларны хөгжүдели-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажыр талелей симпозиумуу ЧССР-ниң пайызындыңга болган, ГДР-ниң, ССРЭ-ниң болган ЧССР-ниң эртемденнери оон ажылынга киришкен. Улуг хоорайларның амыдыралыбиле холбашкан политиктер, сонгал болган культура айтырыгларын шүүлгээшкин киржиннери чугаалажып эгелээн. Хоорайлар түңүүн талелээринге болган боттанылдарынче улуг кичээнгейни үгленгилеген.

ХАНОЙ. Хайфон хоогунда Тонкин хоорайга чаа санаторийниң алды каът улуг башкынның түдүү доозулган. Анаа харыы үезе 220 ажылчынар болган албан-хаакчылар дыштанып болгаш эмнеңир.

ЛОНДОН. Бир хулиганны тутканы дээш 50 фунт стерлинг акшанын шаннадын Англинның улуг-үлетпүр төвү Бирмингем хоорайның эрге-чагыргалары тарлаан. Совет ийи чылдарда хулиганнарның дерии үүлгедиглериниң түңнелинде хоорайга чедирген материалдыг югаралдарның түңү 150 мун фунт стерлинг болган. Хулиганнарның үүлгедээн бакшынарын сеткээринге акша-хөрөнгилер хоорай эргечагыргазында чок. Инчангаш хулиганнарга удур демиселдин ол элдептиг хемчээн чарлаан болуп турар.

АЛЖИР. Чүүлгүн найысыладының сүт хандырылгазында бергедээшкиннерин ажып эртеринин программазын Алжирния моңу удурлулгазы бадылаан.

«Улуг Алжирниң» моңу дүрген өзүп турар болгаш амгы үеде 2 миллион кижи четкен. Инчангаш чүүлгүн-лер-биле хандырарының чедип турар

«МЭНГО»—ДАҢ ХАЯАЗЫ

«Мэнго» дээрге коряк дылдан очулдурарга дан хаяазы дээн. Шынап-ла од ансамбльдиң оюнун көргүзүп эгелээр эң баштайгы танцызын көөрге дан хаяазында Камчатканың эриктеринге эргеленип, чалгын чыдар Анчы далайның бырлаңнарында ак кускунналрың дан хаяазын уткаанын ансамбльдиң артистери кара олчаан кылдыр көргүскенин залга олурганнар эскерер. Оон аңгыда сагышка база бир бодал кирер.

Ол болза бистиң калбакделгем Төрээн чуртувустуң соңгу чүгүнүң ширин бойдузу, ында чурттап турар чоннуң маадырлыг ажыл-ижи каракка чайгаар-ла чуруттунуп келген ышкаш кылдыр сагындырар.

Шаанда үжүк-бижик-даачок, хөгжүлде талазы-биле хожудаңгай турган соңгу чүктүң биче улустарының амыдырал-чурттал-газы Октябрь революциязы тиилээн соонда чечектелип, Совет күрүнениң национал политиказының ачызында кыска үениң дургузунда экономика, культура талазы-биле бедик сайыралды чедип алган.

Оон бир тодаргай илерелии коряк улустуң национал танцы ансамбли «Мэнгонуң» оюн көргүзүглериниден безин көрүп болур. Үк ансамбль 1965 чылда көдээниң бот-тывингыр танцы бөлүмүнден эгелээш, ам чүгле бистиң чуртувуста эвес, а харын делегейде билдингир апарган. Олар бистиң чуртувустуң Чукоткадан, Прибалтика, Кавказтан соңгу чүкке чедир барбаан чёри чөк. «Мэнго» ол ышкаш Моол Арат Республикага, Францияга, АКШ-ка, Болгарияга, Польшага, Герман Демократтыг Республикага болгаш еске-даа даштыкы чурттарга солуң концерттерии бараалгаткан.

Үк ансамбль аныяктарның болгаш студентилериң Х Бүгү-делегей фестивалының лауреады адынга немей Бүгү-россияның улустуң танцы ансамбльдериниң лауреады деп бедик атты база чедип алган. Ансамбльдиң киржикчилериниң аразында бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Владимир Сояң база оон өөнүң ишти Кызыл-Уруг олар база киржип турарлар.

Хөй национал акы-дүүма совет улустарның улуг өг-бүлезинде бактаап турар коряк улустуң ол ансамбли бо хүнерде бистиң республикада залдап келгеш, уран талантызын тыва чонга бараалгадып турары өөрүнүг. Ол совет улустуң бузулбас найыралының база бир тодаргай херечизи.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: ансамбльдин оюн көргүзүглериниң үеинде.

ССРЭ-НИҢ УЛУСТАРЫНЫҢ V КЫШКЫ СПАРТАКИАДАЗЫ

Манавааны тиилелге

КРАСНОЯРСК. Март 10. (СЭТА-ның корр). Биатлонистерниң 20 километр черге болган чарыжының соонда чемпион-биле тапышкан бис. Чүге дээрге, 27 харлыг, Киев чурттуг Петр Бруенко алдын шаңнал алыр кордакчылар аразынга кажан-даа кирбээн кижи. Тиилелгени шыдамык чорук-биле чаалап алган. Ол хаакка аажок дүрген маннавышаан, аткан каразының чаңгызын-даа часпаан. Тиилекчиниң үези — 1 шак 12 минута 49 секунда болган.

— Тиилептер деп бодаваан мен—деп, журналистерге чемпион чугаалаан. — Спартакиада дээн ышкаш спортчу байырлалга киришкен кижи бүргүү ол эки ойназарын күзээр болгай. Мен база кызыткан мен.

Мурманскиден келген Пётр Милорадов мөнгүн шаңналды алган. Олимпийжи чемпион Владимир Аликин (Пермь) бо үлезда хүлер шаңналга телептиг болган.

Москваның херээжен хазакчылары 4×5 километр чарышка Спартакиаданың тергүзүнге эң бир дугаарында тиилекчи болуп үнгеннер. Иранда Суслова, Надежда Шамакова, Евгения Макарова болгаш Любовь Лядова олар Россияның 1974 база 1978 чылдарда чемпионнап турган кыстарынга шуут аштырбааннар. РСФСР-ниң № 1 командазының бир төлээзи харын оларга үгүле 6 секунда четпээн. Хүлер шаңналды РСФСР-2 команда алган.

Элээди спортчу кыстарның маргылдазынга РСФСР-3 команда тиилээн.

Медаль дээш шанакчыларның демисели база доозулган. Эжеш спортчуларның аразынга Сергей Данилин (Москва) биле Михаил Завялов (Ленинград) олар тиилээнинер. Мөнгүн шаңналды москвачы Валерий Якушин биле ленинградчы Владимир Терешенко олар алганнар. Москвадан келген студентилер Александр Беляков биле Евгений Белоусов оларга хүлер шаңнал онаашкан.

Аныяктар немешпишаан

Чурттуң кайы-даа булуңнарында спортчуларның мергежили өзүп турар дээрзин Спартакиаданың старттары бадыткаан. Бедик класстың мастерлерин кайы-даа черде белеткеп турар. Спортчу талантыларны илередип турар төптер Сибирьде, Ыраккы Чөөн чүкте, Кыдыкы Соңгу чүктүң хоорайларында болгаш суурларында тыптып келгилээн.

...Биатлончуларның маргылдаазының таблозунда 20 километр черге күжүн шенешкен шыырак алды биатлонистерниң дөртү Сибирь чурттуг спортчулар болганнар.

— Биатлончуларның бөгүнгү маргылдаазы — бистиң чуртувуста, ылангыя Сибирьде, Ыраккы Чөөн чүкте, Соңгу чүктүң районнарында хөй-хөй талантылыгларның барын бадыткаан — деп, ССРЭ-ниң Спорткомитединиң күрүне тренери Евгений Новиков биске чугаалады. — Мурнуында биатлончулар колдуунда Новосибирскиден үнүп турган болгай.

Дагга ынак сибирьжилер

Каштак деп черге дагдан хаак-биле дүрген бадарының маргылдаазы болган. Анда Украинаның хаакчы кыстары баштайгы — бирден дөрт дугаар черлерни алганнар. Львовтан келген, 29 харлыг Наталья Перчаткина Спартакиада чемпиону апарган.

Дагга хаактаар спортчулар белеткээр ажылдар Междуреченскиде (Кемерово область), Петропавловск-Камчатскиде, Мончегорскиде, Пермьде, Красноярскиде, Белорецкиде, хөй-хөй республикаларда ажылдап турар.

Междуреченскинин дагга хаактаарлар школазының дугайында чугаалар хөй. Спартакиаданың хүлер шаңналының эдилекчизи Альбина Бикмакова база аңаа өөренип турган.

Ниитизи-биле спорттуң ол хевиринде мун-муң кижилер хаара туттунганы өөрүнүг.

МЕХАНИКА ЛАБОРАТОРИЯЗЫ— ТИИЛЕКЧИ

Кызылдың педагогика институдунуң физика-математика факультединде республиканың школаларынга математика болгаш физика башкылаар мергежилдиг аныяк кадрларны белеткеп турар.

Физика эртемин студентилер ийи дугаар курстан эгелеп өөренир. Бо эртемниң үндезин адырын механика дээр. Механиктиг шимчээшкиннің хөйлуларын студентилер чүгле лекциялар дыннап, семинар кичээлдер эрттирип тургаш эвес, харын лабораторлуг ажылдар кылып, херек кырынга ханы шингээдип өөренирлер. Механика лабораториязы студентилернин ажылдаарынга эптиг кылдыр дериттинген. Бо лаборатория социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнгеш, партбюро, ректорат болгаш профэвилел организациязының хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Лабораторияның удуртукчузу — дуржулгалыг башкы Федор Федорович Деменский. Механика лабораториязында Ф. Ф. Деменскийниң холубиле кылган дериг-херекселдери-биле институт чоргаарланып турар.

ЧУРУКТА: улуг башкы Ф. Ф. Деменский лабораторлуг ажыл үезинде.

Х. САЯНЫҢ сөзү болгаш фотозу.

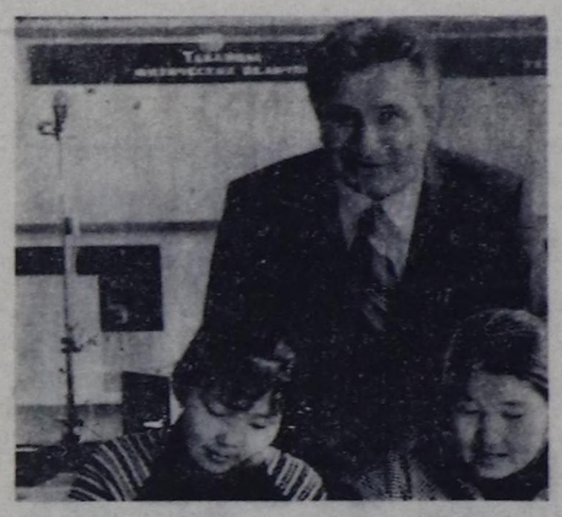

ТООЛАЙ ӨСТҮРЕР НИИТИЛЕЛ

Бажың чанының тоолай ажыл-агыйын республика үш чыл дургузунда чорудуп келген. Амгы үеде тоолай өстүрер ниитилелдиң кежигүннери 12,5 муң чедип турар. Олар шупту бүдүрген продукциязын эът комбинаттарынга, доктааттынган өртек ёзугаар садып турар. Онгу беш чылдың түпкелин көрээли. "Бир эвес 1976 чылда 664 муң тоолай өстүрген, оон 36,4 мөнүн саткан турган болза, дараазында чылдарда дараалаштыр 950 муң болгаш 635 мөнүнү саткан. Ол чылдарның дургузунда 1133 болгаш 2057 тонна тоолай эъдин бүдүртүнген. Бүгү беш чылда эът комбинаттары 2,6 млн. тоолайны азы оон 8,4 муң тонна эъдин хүлээп алган.

Эрткен чылын республикага областың үш районнарының болгаш хоорайларының 32, кодээнин 20 ниитилели ажылдап турган. Бо чылын он ийи муң ажыг кижилер күрүнеге тоолай эъди садар керээлиг.

1979 чылдан эгелээш бистин ниитилелиивис чылдын-на ийи муң ажыг тонна тоолай эъдин күрүнеге садып турар. Ол дээрге эвээш эвес эът-тир. Ол хире эътти бүдүреринге 60 муң хойну чарыгдаар апаар. Чурттакчы чондан керер эътти 14 хуузу, Чүй болгаш Сокулдук районнарда 20 ажыг хуузу, Аламедин районда 45 хуузу тоолай эъди болуп турар. Ол районнуң ниитилели эрткен чылын күрүнеге 395 муң тонна эътти саткан болгаш планын 113 хуу күүседкен. Аламедин районнуң ниитилели 350 муң, Сокулдуктуу 240 муң, Калининнин 165 муң тонна тоолай эъди саткан. Пенсионер В. И. Золотаренко беш чыл дургузунда 4,5 муң акшаның тоолай эъдин саткан. Чолаачы А. И. Зорин 550 тоолай өстүргөн болгаш күрүнеге ийи тонна эътти саткан. А В. М. Шевченко 1,6 тонна тоолай эъди саткан.

Барык-ла 350 муң тоолайларны тоолай өстүрүкчүлери боттары ажыглап, кежин күрүнеге садып турар. Оон чамдыызын амыдырал хандырылга комбинаттарынга будуттуруп, тон болгаш бөрт кылдырып ап турар. Ол чорук чоннуң сонуургалын көдүрүп турар. Үүле чаңгыс чыл дургузунда безин тоолай өстүрер ниитилелге ийи муң хире киши немешкен. Үк ниитилел тоолай өстүрерин болгаш оон продукциязын садарын харылап турар. Ниитилел тоолай өстүрүкчүлерин мал чеми-биле хандырып турар. Күрүнеге саткан тоолай эъдинин бир килограммынга-ла дөрт килограмм комбикормну ажыл-агыйларга доктаттынган өртек ёзугаар садып турар. Ол өртек аналар улуска үндүр садар өртектен эвээш.

Бистин ниитилелиивис чылдын-на сес муң тонна комбикормну ап турар. Тоолай, кежин садарга, оон өртээнин рубль бүрүзүнге ийи килограмм комбикормну садар. Ыпчангаш тоолай өстүрүкчүлери мал чеминге шоолуг чарыгдал үндүрбес.

Ниитилелдиң ажылдакчылары тоолай хүлээп алыр хүнү болгаш шакты кижи бүрүзүнге чедип, дугуржуп ап турар. Тоолайларны ажыл шагындан өске үелерде, нуругулайында, эртенгинин алды шактан тос шакка чедир хүлээп алырын чурумчуткан. Чамдыкта белеткедчилер боттары бажыннарга машиналыг чеде бээрлер. Тоолай өстүрүкчүлериниң эргелери аналар мал-чыннардан ылгал чок. Олар саапчылар, хойжулар ышкаш шаннал-макталдарны ап турар. Автомобиль, мотоцикл чергелиг ховар барааннарны эзлчег чок садып алыр талоннар-биле база шаңнадып турар.

Чурттакчыларның дузалал ажыл-агыйының баазазын быжыглаарына ниитилел дузалажып турар. Тоолай чажаазы кылыр аргылыг демирлерни берип турар бис. Эптеп алыр «Урал-2» дээр клетказарны, савап хээр болгаш чем холуштур булгаар хереселдерни, бичии механизацияның эске-даа хереселдерин тоолай өстүрүкчүлерни база бистен ап турар.

Киргизияның чамдык районнарының бир чурттакчызында онааштыр чылдын-на үш килограмм хире тоолай эъдин күрүнеге садып турар. Азы миллион чурттакчыга онааштыр 600 тонна. Бо көргүзүг моон соңгаар оон-даа ковүдээр. Аъш-чем хереглелиң хандырарынга тоолай дузалал ажыл-агыйы улуг курлавырны тургузар.

Г. БРЕМАЕР.

Киргизияның тоолай өстүрүкчүлериниң ниитилелиниң топ эргелелиниң даргазы.

Суд залындан

ЧЕЖЕ-ДАА ЧАЖЫРАРГА

Тес-Хем районнуң улус суду «Тес-Хем» совхозтуң Культура бажыңынга мал оорлааны-биле холбаштыр дараазында хереклерни сайгарып көрген.

1981 чылдың май оң ийи-нин хүнүнде Василий Ойдупаа Шивээлиг-Хем деп черде аалче баар дээш чорупкан. Ол чораан. орук ара Харааалыг-Хем ол чарында кезек инектер чытканын эскере тыртып каан. Ол-бо талаже сезиг ап көрүнген, шаптыктапкы дег чүве эскертинмээн. Чытканинектерни хай деп алгаш, чаныпкан. Аалынга эккелген инектерни ол улус көрбес хире черге чажырып малдап турган.

Үш инектин, ийи молдурганың ээзи Эртине Самбыл чидирген малын чайладыр дилээш, күскээр тып алган. Ийи инекти В. Ойдупаа Самагалдайда мал хүлээп алыр пунктуга дужаапканы илерээн.

Тес-Хем районнуң улус суду хамааты Василий Ойдупаанын херээн сайгарып көргеш, чедирген когаралын бүрүн телеткеш, чыл хуусаа дургузунда ажылдаан орулгазының 10 хуузун тыртар кылдыр шиитткен.

Оорлаан малдарны чеже-даа чажырарга дөмей-ле изи тыптып келгени ол-дур.

* * *

Тес-Хем районнуң улус суду Григорий, Седип-оол Далаа оларның кайызын-даа хоойлу ёзугаар 2—2 чылда хосталгазын казып шиитткен.

Үстүнде ийи алышкылар мал оорлаарын дугуржуп алгаш, малчын К. Чоодунуң коданынга дүне чедип келгеннер. Ийи хойну оон үнгерип алгаш, бирээзин ол-ла дораан, өскезин дараазында хүн өлүрүп ап, «изиг ханнаннар». Бүрүзүлүг кижилер үүгетекен хереэ дээш буруузун миннир үжүрга таварышкан. Когараан кижиниң чидирген хойларын хой-биле эгиткен.

Суд бодунуң түпкел шиитпирин үндүрерде, бүрүүдаттырып турар кижилерниң моон мурнундагы байдалын база өөренип көрген. Моон мурнунда база олар кеземче хереэнге онаашкан турганнар. Оон түпкел үндүрбейн база катап оор херек үүлгеткеннери ол.

А. ЧООДУ.

улус төлөөзи.

ЗОНА МАРГЫЛДААЗЫНГА КИРЖИР

ЕРЕВАН. (СЭТА). Ефим Геллер делегейге бирги чер дээш шыдыраа маргылдаазының зона аайы-биле үжуражыышкынынга мурнунда Иосиф Дорфман-биле сонгаарлаткан оюнун 65-ки көшке хайым кылдыр дооскаш, зоналар аразының маргылдаазынга баар дөрткү путёвканы алган.

Оон аңгыларын Артур Юсупов, Лев Псахис болгаш Владимир Тукмаков чедип алган.

Москваның күрүне университединин 22 харлыг студентизи Юсупов 15 саңның 10,5-ин алгаш, маргылдаанын тиилекчизи болган. Юсупов чеди катап тиилээш, ынча үжуражыышкынынга хайым кылгаш, үүле чаңгыс уттурган. Тукмаков ышкаш 10 саңныг болган ССРЭ-нин ийи дакпыр чемпиону Псахис зоналар аразының маргылдаазынга бир дугаарында киржир. Геллер 9 саңныг бооп, моон-биле зоналар аразының маргылдаазынга чеди дугаар киржир.

телевидение

МАРТ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Чалыларның чогаадылгазы. 9.35 — Ч. Диккенс — «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй серийлыг телешин. 3-кү серия. 11.00 — «Скороход». Документалдыг телефильм. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — Индий-совет культура ниитилелин тургусканындан бээр 30 чылынга. «Дели. Үелернин харылаазы». Эртем таймылбырлыг фильм. 14.50 — «Чурагачы». Тележурнал. 15.35 — «Москва болгаш москвачылар». 16.05 — «Тооллуг аалчылары». «Үш чоопнар». Уран-чечен фильм. 17.50 — ССРЭ-нин Улустарының V кышкы спартакиадазында. Красноярскиден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Өөренир база кижилер».

МОСКВАДАН

19.25 — «ТТ-ниң экранынга эң баштай». «Камгалапыр сөс». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —Фигурлуг чугулаашкынга делегей чемпионады. Эр кижилер. Хостуг программа. Даниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30— Музыка. 5-ки класс. М. Глинканың «Руслан болгаш Людмила» деп операзы. 13.00 — ПТУ-нуң сургуулдарынга. Ниити биология. Медицинага болгаш кадык камгаладынга генетиканың ужур-дузазы. 13.30 — Билир болгаш кылып бил. 14.20 — Революстуг плакат. 14.50 — М. М. Пришвин —«Хуниуң шыгжамыры». 5-ки класс. 15.20 — Телемедээлер. 15.30 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм. «Чингистен болгаш папоротниктен бүткен тоол». 1-ги, 2-ги, 3-кү, 4-кү сериялар. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Телелекторий. «Тайбының ленинчи стратегиязы». Беседаны төөгү эртемперинин кандилады О. А. Толгар-оол кылыр.

МОСКВАДАН

19.00 — «Дем каттыжылгазы». Тележурнал («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.25 — Телемедээлер. 19.40 — Чарлаллар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазының экран». 20.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — Ч. Диккенс. «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй серийлыг телешин. 4-кү серия.

МАРТ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болуруп күзээнзе». (Күш-культуражуларга сүмелер). 9.00 — «АБВГД-жигеш». 9.30 — Ч. Диккенс. «Эдвин Друдтуң чажыды». Хөй серийлыг телешин. 4-кү серия. 11.05 — «Ада-иелер, силерге». 11.35— «Спортлотонуң» 11-ги тиражы. 11.40 — «Хөй эки барааннар». 12.10 — «Үш катап төрүттүнген». Маадыр-хоорай Севастополь дугайында документалдыг телефильмнин баштайгы көргүзүү. 13.00 — Архангельск, Ленинград болгаш Мурманск областарның боттывынгыр коллективтериниң көргүзүү. 13.20 — «Билдингирдээ болза, бүзүренчиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 14.20 —«Музейлер болгаш делгелге залдары-биле». ССРЭ-ниң Чуруула академиязының чингине кежигүнү, ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Б. Е. Ефимовтуң плакаттарының, карикатураларының, политиктиг шоодугларының делгелгезинин дугайында. 14.45 — Бөгүн делегейде. 15.00 — Уругларга кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильмнер программазы: «2-ги «Ва-деп өжээректер». «Бүгүнү билир мээң өөнүүм Кнопик», «Экин, Пушкин». 16.00 — Эртем амыдыралы. 16.45— «Күүгүтей-Дыртдан дугайы». Мультфильмнин баштайгы көргүзүү. 16.55 — Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.25 — ССРЭ-нин Улустарының V кышка спартакиадазы. Красноярскиден дамчыдылга. 17.55 — «Иванов». ССРЭ-ниң М. Горький аттыг Москвадың академиктиг уран үүл театрының А. П. Чеховтуң шинзинден тургускан фильм-шинзинии бештайгы көргүзүү. 19.15—19.30 — Чапсар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — Фигурлуг чугулаашкынга делегей чемпионады. Спортчу таңшылар. Хостуг программа, Даниядан дамчыдылга. Төңгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

Таджик ССР-ниң телевидешиинин программазы.

14.20 — «Мээң республикамның хүнү». Репортаж. 15.05—«Даглар болгаш шыналаар аялгалары». Уран үүл мастерлериниң конперти. 16.00—«Кинопанорама». Дамчыдылганы Э. Рязанов чорудар. 18.00 — «Кадыкшыл». Эртем таймылбырлыг программа. 18.45 — Делегейде болуушкунар допчулалы. 19.00 — «Эрмитаж. Сезани. Ван Гог, Гоген». 21-ги фильм. 19.30— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазының экран». 19.45 — ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазы. Красноярскиден дамчыдылга. 20.15 — «Музыка киоскузуу». 20.45 —«Ажылчыннар общежитиези». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — Д. Кугультиновтуң Останкино студиязынга шүлүглел кежээзи.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

МАРТ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Абба» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Атлантиданың баштыннары» 9.00, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 (узаткан). «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 10.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шунту сыр өске» 15.00. «Ол кым боор?» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Океанда кижилер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Механик Гавриловтуң ынак хереэжен кижизи» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

АГААР

Республикага болгаш Кызылга бөгүн көжер булуттаар, хар чагбас. Соңгу-чөөн угланышкынныг хаттын дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 0—5, чамдык районнарга 10—15, Кызылга 3—5 градус соор.

ДОСААФ-тың Тыва область чөвүлели 1982 чылдың март 13-14-те «Тайга» станциязынга республиканың биатлон маргылдаазын эрттирер. Маргылдаа 10.00 шакта эгелээр.

Редакциянуң адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи аймыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-24-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 90.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00661

БОЛДУРБАС ДИЗЕ...

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың декабрьда хүлээп алганы «Республиканың хоорай, суурларынга, албан организацияларга болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларынга өртке удур камгалалды күштелдирер дугайында» доктаалды Эрзин районнуң ажыл-агыйларында, күш-ажылчы коллективтеринде кайчаар боттандырып турарын райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң өртке удур камгалал албаны хынаан.

Эрткен ажыл-агый чылында район девискээринге 17 өрт болган. Районнуң ажыл-агыйларынга, хамаатыларның хуудa амыдыралынга өрттүн чедирген когаралының хемчээли улуг. Аңаа хамаарыштыр даралында таварылганы маңаа көргүзейн. 1981 чылдың март 8-те «Нарын» совхозтуң гаражывга (директор М. К. Дүгер, кол инженер С. Идам) өрт болган. Харыысалга чок чоруктуң уржуу совхозка 34684 рубльдиг когаралын чедирген.

Районнуң ажыл-агыйларынга, тус-тус коллективтерге чоруттунган хыналда үстүнде доктаалда көрдүнген 1981 чылда шиитпирлеттингеи турар өртке удур айыыл чок чорукту тургузар айтырыг чогуур деңнелде тургустунмааны илерээн. Коллективтерде өртке удур дериг-херекселдер четче тургустунмаан. Ажылагый, бүдүрүлге коллективтери чагырганы, материал хандырылга айтырыын чогуур үезинде тургуспайн келгенинден ук негелдеер херек кырында чыракта чедир күүсеттинмээн. Район девискээринде ажыл-агыйларда, албан черлеринде тудугларны, мал кажааларын өрт айыылындаа камгалалдыг тургузар айтырыгны республиканың өртке удур эки тура ниитилелинде тургускаңы ниитизи-биле негелдеге дүүшпес. Ук ажылдарны бап удур колдуунда чайгы үеде чорудары чугула. Мал кажааларын чылдарыбиле чамдык ажыл-агыйлар демир-суугуларны ам-даа ажыглап турар. Оон кандыг түңпелге чедирип болуру удуртукчуларны мынчага чедир дүвүретпейн турар.

Машина-трактор гаражтарынга өртке удур айыыл чок чорукту эки тургузары чугула. «Мөрен», «Чад орук», Ленин аттыг совхозтарның машина-трактор мастерскаяларынга, гаражтарга өртке удур айыыл чок чоруктун хемчеглерин тургузары-биле оларның ажыглалын түр үеде сокпаткан турбуже, ында кылдыңган түүлдер негелдеге аңдаа дүүшпес. Байдал экижиивээн, өртке удур дериг-херекселдер четчелеттинмээн. Чамдык кыштаглар, коданнар суглуг черлерден ырakta. Ындыг болганда, ол айтырыгны кичээнгейге алза чогуур. Көдээ черлерде кудуктардан, херек апарган таварылгада, өрт машиналары хандыртынын болур кылдыр оларны ынчаар дериш тургузарын Эрзинде № 5 КМК-ның удуртукчуларынга сагындырган турбуже, мынчага чедир ук ажылдар долузу-биле кылдынмаан.

Одалга системаларында, печкаларда хажмдыышкынардан болган өрт эвээш эвес. Сентелге-тудуг участогунуң печка салыкчылары печка тургузарда өртке удур кандыг-кандыг негелделер турарын өөренип көрбейн турар. Ындыг болганда, печка салынчыларын бүгү тала-биле белеткедиг кылдыр өөредип алыр херек.

Чамдык албан организацияларда, районнуң хереглекчилер ниитилелинде. № 5 КМК-да, Булуң-Бажы Культура бажыңында айыыл-халап болганың медээлээр автоматтыг хереселдерни шын эвес ажыглаанындан олар үрелгеп ажыглал чок. Үрелиишкиннерни чайладып, оларны ажыглалга киирер болза эки. Ук коллективтерниң удуртукчулары опу кичээнгейге алыр апаар.

Райкүүскомнуң культура база улус өөредилге кылдистеринде (удуртукчулары А. Яндаа, К. Идам) өртке удур айыыл чок чорукту тургускаңы негелдеге дүүшпес. Оларга хамааржыр албан черлеринде электри дамчыдылгазының шугумунда үрелиишкиннерден өрт айыылы үнүп болур. Өрт болган таварыгларда школалардан, кино аалыдан өөреникчилерни, көрүкчүлерни үндүрериниң схемаланнары чок. Эрзин ортумак школазында өөредилге корпустарында дашкаар үнер пинги эжиктер чок.

Район эмнелгезиниң чаа комплекизи (кол эмчизи Э. Бирлей) эрткен чылын ажыглалга киргеп. Төлевидел, план ёзугаар, аңаа өрт өжүрер краннарны, өрт медээлекчизин болгаш өрт айыылынга удур оон-даа өске дериг-херекселдер албан турары көрдүнген. Өрт өжүрер иштики краннарны тургузарын турускан, ындыг болза-даа дериишкинин шын эвес тургускаңындан ол ажыглаттынмас. Бир эвес ол дериг-херекселдерни шын тургузуп, ажыглалга киирер болза, өрт айыылындан ол эки камгалал болур дээрзин утпаза чогуур.

Райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң өртке удур албаны өртке удур профилактиктиг хемчеглерни күштелдиреринче улуг кичээнгейни уландырган. Ол айтырыгны райкүүском хуралдарынга доктаамал чугаалажып, аңаа хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезин удуртукчу бүрүзүнден негээри чугула.

Б. ОНДАР,

өртке удур хайгааралдың инспектору.